

ATITUDINI ȘI VALORI DE TIP PROGRESIST ÎN ROMÂNIA

Gabriel Bădescu
Sorin Gog
Claudiu Tufiș

Mai 2022

Redactor: Veronica Lazăr
Design, tehnoredactare & copertă: Radu Toderici

Imagine copertă: Jess Bailey / Unsplash

CONȚINUT

INTRODUCERE

De ce un studiu asupra atitudinilor și valorilor de tip progresist în România?	5
Relații între percepțiile publicului, ideologii și politicile de dezvoltare	6
Structura raportului	8

1 PERCEPȚII PRIVIND ROLUL STATULUI, REDISTRIBUIREA ȘI JUSTIȚIA SOCIALĂ

SORIN GOG

Reprezentări ale statului social	9
Sprijinul pentru politicile locative	15
Reprezentări și percepții privind perioada de dinainte de 1989 și modele economice	18
Percepții privind antreprenoriatul, competiția, cauzele sărăciei și societatea justă	22
Poziționarea doctrinară pe axa stânga-dreapta	25
Principalele rezultate	26

2 CE FEL DE MODEL ECONOMIC? VALORI ȘI ATITUDINI PRIVIND IMPOZITAREA, SALARIILE, PROTECȚIA SOCIALĂ ȘI POLITICILE DE MEDIU

GABRIEL BĂDESCU

Preferințe privind politicile economice și fiscale	29
Determinanți ai atitudinilor față de impozitare	30
Atitudini față de sindicalizare și față de intervențiile statului pe piața muncii, asupra pensiilor și a locuirii	32
Stat, capital și angajați	35
Principalele rezultate	36

3 EDUCAȚIA ȘI SĂNĂTATEA: CE PUTEM CERE DE LA DOUĂ SISTEME AFLATE ÎN SUBDEZVOLTARE CRONICĂ?

CLAUDIU TUFIȘ

Percepții asupra sistemului de educație	37
Percepții privind sistemul de sănătate	40
Principalele rezultate	43

CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI	45
--------------------------	----

BIBLIOGRAFIE	47
--------------	----

INTRODUCERE

DE CE UN STUDIU ASUPRA ATITUDINILOR ȘI VALORILOR DE TIP PROGRESIST ÎN ROMÂNIA?

La o privire rapidă, evoluția României din ultimii ani este cel puțin satisfăcătoare, dacă facem o comparație atât în timp, cât și între cele 11 țări foste comuniste aflate în prezent în UE. Astfel, față de momentul intrării țării noastre în UE acum 15 ani, salariul mediu net a crescut de 3,5 ori, iar mortalitatea infantilă s-a înjumătățit. În comparația dintre țări, ritmul de creștere a economiei a fost printre cele mai rapide din UE: în privința produsului intern brut, atât creșterea din ultimii 15 ani (de două ori), cât și cea din ultimii 20 de ani (de 4,4 ori) plasează România pe primul loc între țările Uniunii Europene. Tot din perspectiva acestui indicator, România era pe penultimul loc la momentul intrării în UE (după Bulgaria), iar în prezent se află deasupra Bulgariei, Greciei, Slovaciei și Croației și are valori apropiate de Lituania, Ungaria, Polonia și Portugalia.¹

Cu toate aceste rezultate pozitive, există câteva argumente puternice în favoarea unor schimbări majore de direcție în politicile publice din România.

În primul rând, merită observat că indicatorii amintiți nu spun nimic despre modul în care dezvoltarea este distribuită în societate; or, creșterea valorilor medii a fost însoțită în context românesc, aproape de fiecare dată, de creșterea decalajelor între diverse categorii sociale. Nu doar că fluxul nu a ridicat deodată toate bărcile din port, așa cum afirmă metaforic susținătorii pieței libere neîngrădite, dar multe dintre bărcile mici s-au scufundat sau au plecat înspre alte porturi. Nivelul

ridicat al inegalității veniturilor este, prin urmare, un prim argument important. Astfel, dacă în anii '90 coeficientul Gini pentru România era egal cu cel al Suediei – 22,7 –, în prezent România are una dintre cele mai ridicate valori din UE – 33,8 –, doar Bulgaria, Letonia și Lituania având valori mai mari.² Dacă se utilizează raportul dintre quintila superioară și cea inferioară (S80/S20) ca unitate de măsură alternativă, România este țara cu cea mai pronunțată inegalitate dintre cele 27 de state membre.³ Totodată, știm din mai multe studii recente că toți acești indicatori globali ai inegalității descriu doar o parte limitată a disparităților existente în societate. Astfel, Emmanuel Saez (Saez 2017) și Thomas Piketty (Piketty 2014) arată, între alții, cum „iahturile extrem de mari” tind să se ridice mai repede decât toate celelalte, inclusiv decât iahturile mici, peste ritmul indicat de Gini și de raportul S80/S20, și că doar niște intervenții viguroase din partea statelor pot să atenueze aceste disparități. În același timp, datele care descriu România din ultimii ani arată și faptul că șansele unei persoane de a avea o viață lungă și o calitate a vieții decentă depind într-o măsură extrem de ridicată de locul și de familia de proveniență. Vârsta, etnia, nivelul de bunăstare al părinților, nivelul de dezvoltare al localității și regiunii sunt atribute care prezic nivelul de educație și profesia unei persoane, iar acestea îi determină în mare măsură acesteia calitatea vieții. Vom prezenta în continuare câteva date care arată amploarea acestor diferențe. Astfel, valorile mortalității infantile, unul dintre indicatorii cei mai importanți pentru a descrie dezvoltarea socială, prezintă diferențe substanțiale și în creștere procentuală semnificativă după 1990 între urban și rural, precum și între județele puternic și cele slab dezvoltate: în 1990, mediul rural avea valori cu 25% mai mari decât mediul urban, în timp ce în prezent valorile din rural sunt cu peste 50% mai mari decât cele din urban; în 1990, ultimele două județe aveau valori cu 90% mai mari decât primele două județe, iar în prezent acestea sunt cu 140% mai mari.

Indicatorii care descriu cantitatea și calitatea educației exprimă același lucru. Astfel, în ceea ce privește abandonul școlar, datele arată nu doar valori extrem de ridicate la nivel național, dar raportul dintre rata de abandon în urban și rata de abandon în rural este 5,5, cel mai mare între țările UE (unde media este 1,2).

Dezvoltarea continuă a învățământului privat la toate nivelurile școlare este un alt factor care contribuie la creșterea decalajelor de acces la o educație de calitate în funcție de atributele socio-economice ale familiilor. Sectorul privat a cuprins, ca număr de elevi, 3,1% din învățământul ante-preșcolar, 5,9% din cel preșcolar, 1,3% din învățământul primar și gimnazial, 2,2% din cel liceal și 2,5% din cel profesional, fiind în creștere pe toate aceste nivele. Cu totul remarcabile sunt evoluțiile recente din învățământul postliceal, care a avut o creștere rapidă în ultimul deceniu: peste 20% dintre absolvenții de liceu intră în programe postliceale, iar un sfert dintre aceștia sunt în programe private (Mihuț & Bădescu 2022).

1. Indicatorul este Produsul Intern Brut (PIB) calculat la paritatea puterii de cumpărare (PPC). Sursa: Eurostat (sdg_10_10).

2. Sursa: Eurostat (cod TESSI190).

3. Sursa: Eurostat (cod TESSI180).

Aceste rezultate, combinate cu prezența unei legături intense între nivelul de educație și venit, cea mai ridicată din toate țările UE⁴, explică în parte decalajul major și în creștere continuă dintre rural și urban.

Nu în ultimul rând, eșecul modelului de dezvoltare românesc este ilustrat de datele recente privind deprivarea socială și materială a tinerilor din țările UE. România este pe ultimul loc, având 24% din populația cu vârsta cuprinsă între 16 și 29 de ani cu un nivel de trai scăzut⁵, față de 7% la nivel european, fiind de asemenea pe o tendință de creștere (cu 3% în plus față de 2019, a treia creștere din UE).

O a doua categorie de argumente în favoarea unor ajustări majore de direcție în politicile publice din România are în vedere fragilitatea modelului actual. Epidemia Covid-19 din ultimii doi ani ilustrează din plin acest fapt. România este la momentul scrierii acestui raport pe locul 11 în lume ca număr de morți de Covid la milionul de locuitori, cu peste 64.000 de decese, aflându-se pe o tendință ascendentă în acest clasament tragic.⁶ Mai mult, estimările valorilor de supramortalitate indică un număr dublu de decese (între 130.000 și 140.000 în 14 martie a.c.)⁷ Analizele asupra determinantilor deceselor sunt încă preliminare, însă indică legături clare cu calitatea sistemului public de sănătate, cu modul în care este gestionată comunicarea publică și cu nivelul de educație al populației – exprimat în primul rând în deprinderi de gândire critică și literație matematică, adică înțelegerea unor noțiuni despre probabilități și riscuri. Într-o analiză asupra diferențelor de vaccinare între județele României, nivelul de dezvoltare (măsurat prin indicatori care includ speranța de viață la naștere, venitul mediu, rezultatele școlare) explică mai mult de jumătate din variația dintre județe (Bădescu 2022).

Nu în ultimul rând, modelul actual de creștere nu este sustenabil. Analizele comparate asupra Europei de Est arată prezența a două modele distincte de dezvoltare: un model în care accentul este pus pe costuri reduse (salarii și impozite), subvenții pentru investiții și preluare de tehnologie străină, și un model care include construcția instituțională, accentul pus pe cunoaștere și inovare, calitatea educației și productivitate. În ansamblu, capitalismul românesc este descris de primul model, dimensiunea statului social tinzând spre minimum, iar sănătatea, învățământul, asigurările sociale fiind grav subfinanțate și parțial privatizate. Studiile arată că trecerea de la primul la al doilea model este dificilă, iar cele mai multe societăți rămân prinse în așa-numită „capcană a veniturilor de mijloc” (*middle income trap*). Fenomenul a fost observat prima dată în anii 1980-1990, când creșterea economică a țărilor cu venit mediu a fost jumătate din cea a țărilor cu venituri mari și 1/8 din cea a țărilor cu venituri mici (Garrett 2004). Brazilia și Turcia sunt două dintre exemplele notabile. Dintre țările foste comuniste, doar Cehia, Slovenia, Estonia și Lituania sunt pe cale să scape de această capcană, în timp ce restul, inclusiv România, dau semne că își vor epuiza curând potențialul de creștere (Györffy 2022). Recomandările de politici economice pentru a depăși modelul cu creștere limitată pun accentul pe creșterea inovației, a calificării forței de muncă, creșterea calității democratice, întărirea coeziunii sociale, reducerea inegalității și creșterea calității guvernării (Gill & Kharas 2015). Se observă cum aceste direcții se suprapun în mare măsură cu cele asociate abordărilor de tip progresist.

În acest context, este important să aflăm în ce măsură în România există susținere publică pentru o schimbare de direcție dinspre modelul actual înspre politicile de tip progresist.

4. Raportul dintre venitul net median al celor cu studii superioare și cel al persoanelor care nu au absolvit liceul este 3,3, față de 1,7 la nivelul UE27.

5. Indicele de deprivare socială și materială al UE exprimă proporția persoanelor care nu-și pot acoperi 5 din 13 nevoi de bază ale vieții considerate indispensabile pentru un nivel de trai decent. Criteriile se referă la imposibilitatea de a plăti chiria sau întreținerea și utilitățile, la a nu avea un automobil, acces la internet, două perechi bune de pantofi, activități regulate de petrecere a timpului liber, la a nu ieși în oraș cu prietenii sau familia o dată pe lună, la a nu-și permite haine noi, toate acestea din motive financiare; vezi <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/SEPDF/cache/99141.pdf>.

6. <https://www.worldometers.info/coronavirus/#countries>.

7. Supramortalitatea din perioada Covid-19 are mai multe surse: (1) numărul celor care au murit fiind infectate cu Covid-19 dar fără a fi testate, (2) numărul celor care au murit datorită unor boli fără legătură cu Covid-19, dar care nu au putut fi tratate corespunzător din cauza sistemului medical copleșit de epidemie. În același timp, scăderea poluării, reducerea epidemiei de gripă, etc. sunt factori care scad mortalitatea în exces. Sursa: <https://www.economist.com/graphic-detail/coronavirus-excess-deaths-estimates>.

8. „For example, one analysis of the ISSP survey conducted in 40 countries found that respondents consistently underestimated inequality by a large margin; this was exemplified in results from the US, where respondents estimated the ratio to be 30:1 when it was actually 354:1” (Kiatpongsan & Norton 2014).

RELAȚII ÎNTRE PERCEPȚIILE PUBLICULUI, IDEOLOGII ȘI POLITICILE DE DEZVOLTARE

Studiile recente arată că o creștere a disparităților economice conduce la adoptarea unor politici de redistribuție sporită atunci când sunt îndeplinite simultan două condiții: (1) cetățenii percep creșterea inegalității într-un mod consistent cu creșterea reală; (2) sistemul politic este suficient de sensibil la presiuni încât să transforme preferințele cetățenilor în politici (Choi 2019, Paetzl & al. 2018). Niciuna dintre cele două condiții nu e îndeplinită în măsura în care ar fi de așteptat. Astfel, una dintre măsurile cele mai simple și intuitive ale inegalității percepute, pornind de la estimări ale salariului mediu pentru managerii de vârf și ale angajaților necalificați, conduce sistematic la diferențe mari între percepții și inegalitatea reală (Gimpelson & Treisman 2018), cel mai adesea constând în subestimarea masivă a celei din urmă.⁸ Percepțiile privind inegalitatea sunt influențate de mass media, de experiențele de zi cu zi la nivel local, de statusul socio-economic, precum și de măsura

în care diferențele de status sunt considerate a fi legitime (Cassar & Klein 2017). În același timp, cercetările asupra modului în care sistemele politice transformă preferințele cetățenilor în decizii de politici arată distorsiuni puternice în favoarea celor cu status socio-economic înalt. O analiză a 1.779 de decizii de politici în Statele Unite a arătat că preferințele celor mai prosperi 10% dintre cetățeni se reflectă într-o mare măsură în deciziile guvernamentale, în timp ce preferințele clasei de mijloc au un efect apropiat de zero (Gilens & Page 2014).⁹ Diferențele de reprezentare sunt cu atât mai mari în cazul categoriei de super-bogați, în comparație cu cei din clasa de jos. Nu avem analize similare pentru alte țări decât Statele Unite, dar este extrem de probabil ca în societăți cu o calitate a democrației mai redusă, precum România¹⁰, distorsiunile în favoarea celor prosperi să fie egale sau chiar mai mari. Astfel, este important de știut nu doar câți sunt cei care susțin în mod constant și intens politici de tip redistributiv, dar și cine sunt aceștia – din ce categorii socio-economice fac parte și cât sunt de motivați să își facă vocea auzită.

Ce știm despre percepțiile cetățenilor privind sistemul economic din România? Studiile despre prevalența atitudinilor și normelor de tip progresist în România sunt puține, și cel mai adesea se bazează doar pe informații sumare. Ce știm destul de clar este modul în care cetățenii din România folosesc etichetele stânga-dreapta pentru a-și descrie poziția ideologică. Cei doi termeni reprezintă o cale eficientă de facilitare a comunicării politice între alegători și actorii politici, ajută la construirea unei realități politice, facilitează alegerile de politici sociale și economice (Bădescu & Sum 2005, Comșa 2020). Atunci când respondenții sondajelor sunt rugați să se plaseze pe o axă stânga-dreapta, cei din România aleg cel mai frecvent poziția la dreapta, într-o măsură mai pronunțată decât respondenții din alte țări ale Uniunii Europene. În cele mai multe dintre sondajele realizate în România, aproximativ 25% dintre subiecți se consideră de centru, cam 20% de dreapta și 15% de stânga, iar restul până la 100% nu se pot poziționa (Comșa 2020). În ultimul val al sondajelor World Values Survey (WVS 7: 2017-2020), valoarea medie a poziționării pe o scală de la 1 la 10 este 5,77 în România, valoare aproximativ egală cu cea din Lituania, și depășită la dreapta doar

în Ungaria și Polonia. Într-un sondaj realizat în 2018 în 10 țări sud-est europene printre tinerii de 15-29 de ani, media în România este 5,68, a treia cea mai mare valoare după Bulgaria și Kosovo (Bădescu & al. 2019).

Evoluția în ultimele două decenii a orientărilor ideologice în România arată că ponderea celor care se autopoziționează la centru tinde să scadă în prima jumătate a perioadei, iar apoi se stabilizează în jurul valorii de 25%. În ultimii ani pare să existe o tendință ușoară de creștere a ponderii alegătorilor care se consideră de stânga, în timp ce ponderea celor de dreapta oscilează (Comșa 2020). În toată această perioadă, cel mult o treime dintre subiecți operează în mod consistent cu aceste concepte, adică realizează o corespondență între preferința pentru partide, plasarea lor ideologică și plasarea ideologică proprie. Doar un sfert dintre alegători realizează o corespondență corectă între etichetele ideologice de stânga și dreapta și o serie de orientări de politică socială și economică (Bădescu & Sum 2005, Comșa 2020). În studiul FES 2018, preferințele tinerilor din România pentru politici redistributive, precum și cele privind rolul statului în economie nu sunt corelate cu plasarea pe axa stânga-dreapta (Bădescu & al. 2019). Rezultatul este asemănător cu cele întâlnite în alte țări sud-est europene, dar diferit de modelul întâlnit în țările vestice, unde plasarea spre stânga este asociată cu preferințe mai pronunțate pentru redistribuție și pentru un rol puternic al statului.

O parte a explicației este aceea că temele de tip economic au contat mai puțin în alegerile din România decât în alte țări. Astfel, în sondajele Comparative Study of Electoral Systems (2001-2004), România este singura țară în care tema considerată drept cea mai importantă la ultimele alegeri parlamentare este legată de corupție, prin contrast cu restul țărilor din studiu, unde cel mai frecvent au fost alese teme legate de șomaj, salarii și sănătate (Bădescu & Sum 2005). O consecință importantă a utilizării limitate a etichetelor stânga-dreapta în dialogul dintre cetățeni și actorii politici este și înțelegerea neclară și inconsistentă a urmărilor politicilor sociale și economice.

Un alt rezultat remarcabil privind atitudinile față de economie din România are în vedere raportarea la distribuția veniturilor și provine din sondajul comparat World Values Survey (2010-2014), realizat în 45 de țări extrem de diverse ca nivel de dezvoltare și calitate a democrației. Respondenții au fost rugați să se plaseze pe o scală de la 1 la 10, având afirmația „veniturile ar trebui să fie mai egale” la o extremă și afirmația „diferențele între venituri ar trebui să fie mai mari pentru a stimula efortul individual” la cealaltă. Media răspunsurilor din România (unde sondajul a fost realizat în 2012) indică preferințe de ansamblu în favoarea creșterii diferențelor, având valoarea cea mai ridicată din UE, cu excepția Poloniei.¹¹ Mai mult, proporția celor care aleg valoarea 10 („diferențele ar trebui să fie mai mari”) este cea mai ridicată dintre toate țările din studiu.¹² O valoare atât de extremă ridică

9. „When a majority of citizens disagrees with economic elites or with organized interests, they generally lose. Moreover, because of the strong status quo bias built into the U.S. political system, even when fairly large majorities of Americans favor policy change, they generally do not get it.” (Gilens & Page 2014, p. 576)

10. În evaluările V-Dem privind calitatea democrației, Statele Unite ocupă poziția 31, sub Estonia, Lituania, Slovacia și Letonia, dar peste România, aflată pe poziția 54 (https://www.v-dem.net/static/website/files/dr/dr_2021.pdf).

11. Media în România a fost 6,1, față de o medie de 5,3 în țările UE din studiu.

12. 27% în România, față de o valoare medie pentru toate țările de 11%.

unele semne de întrebare privind calitatea estimării din sondajul de acum 10 ani, precum și a sensului pe care respondenții l-au dat acelei întrebări. Este un argument în plus pentru aplicarea unor instrumente mai detaliate despre inegalitate și redistribuție în context românesc.

STRUCTURA RAPORTULUI

Analizele din raportul de față sunt structurate de trei categorii de teme:

(1) Reprezentări ale statului: rolul statului în asigurarea protecției sociale și rolul statului în societatea comunistă și în prezent. Capitolul 1 cuprinde evaluarea modului în care statul este perceput de către adulții din România.

(2) Valori și atitudini privind impozitarea, salariile, protecția socială și politicile de mediu. Descrierea acestor atitudini și analiza determinantilor lor sunt incluse în Capitolul 2.

(3) Percepții privind educația și sănătatea, cu accent asupra calității și echității. Capitolul 3 cuprinde analiza acestor percepții.

Datele care stau la baza acestui raport au fost culese printr-un sondaj telefonic realizat de către institutul CCSAS în octombrie-decembrie 2021, pe un eșantion de 3.666 de respondenți, reprezentativ pentru populația adultă din România. Contextul epidemiei Covid-19 a condus la excluderea variantei unui sondaj realizat pe teren, față în față. Pentru a avea o listă de întrebări suficient de lungă pentru temele complexe abordate de studiu, dar nu excesiv de lungă pentru un sondaj telefonic, studiul a utilizat trei subeșantioane reprezentative a câte 1.222 de subiecți, fiecare cu un chestionar parțial distinct. Astfel, o parte dintre întrebările din analiză au fost aplicate întregului eșantion, iar altele doar câte unuia dintre subeșantioane. Marja maximă de eroare este de 1,6 pentru întrebările pentru întregul eșantion și de 2,8 pentru cele pentru subeșantioane.¹³

13. Marjele maxime sunt calculate pentru un nivel de încredere de 0,95 și pentru proporții de 50%.

1 PERCEPȚII PRIVIND ROLUL STATULUI, REDISTRIBUIREA ȘI JUSTIȚIA SOCIALĂ

SORIN GOG

Acest capitol va explora valorile progresiste existente în cadrul societății românești și va analiza reprezentările cu privire la statul social și susținerea populară pentru diverse politici sociale. Capitolul începe printr-o analiză a reprezentărilor cu privire la susținerea pentru un stat care să poată asigura o protecție socială substanțială și explorează, în contextul crizei locuirii și al problemelor locative cu care se confruntă numeroase grupuri vulnerabile, reprezentările despre implicarea statului în reglementarea prețului chiriilor și susținerea persoanelor care nu își pot permite o locuință. Capitolul dedică o secțiune analizei percepțiilor despre tranziția economică și socială din ultimele trei decenii și reprezentărilor cu privire la ce înseamnă o societate justă, precum și autopoziționării doctrine pe axa stânga-dreapta. Ultima parte a capitolului este dedicată analizei valorilor progresiste din cadrul societății românești.

REPREZENTĂRI ALE STATULUI SOCIAL

Reformele economice și politice implementate în România în ultimele decenii au fost efectul unei noi viziuni privind prioritățile guvernamentale, cu consecințe directe asupra recalibrării cheltuielilor bugetare și a capacității statului social de a sprijini categoriile vulnerabile. Acest lucru a devenit deosebit de critic în prima decadă de după 1989, când în România au fost implementate printre cele mai radicale reforme economice din Europa Centrală și de Est (Ban 2014), care s-au sprijinit pe o regândire a statului social și a modului de alocare a ajutoarelor sociale (Țoc & Buligescu 2020, 65). În preajma aderării la Uniunea Europeană, România renunțase deja la un sistem universal de protecție socială și adoptase în majoritatea tipurilor de servicii sociale forme condiționate de alocare a transferurilor sociale (Popescu & al. 2016, 616). Perioadele intermitente de creștere economică au dus la consolidarea unor politici sociale în România, însă ele au vizat în general bunăstarea claselor de mijloc și mai puțin pe cea a familiilor sărace (Raț & Szikra 2018, 227). Persoanele care nu au reușit să migreze în urma colapsului industrial și care nu au reușit să obțină veniturile necesare unui trai decent au putut beneficia de transferuri sociale în baza sistemului de asigurări sociale sau a celui de asistență socială. Însă acestea erau la niveluri extrem de scăzute, care nu reușeau să ofere forme semnificative de protecție socială. Un exemplu în acest sens sunt beneficiile sociale pentru asigurarea unui venit minim garantat (VMG), care a fost introdus tocmai pentru a susține persoanele aflate într-o situație materială și financiară precară. Analiza atentă a modului de implementare a acestui tip de politică socială scoate însă în evidență faptul că programul a fost un eșec sistematic care nu a reușit să reducă în vreun fel formele de sărăcie relativă (Țoc & Buligescu 2020).

Din aceste motive, a fost important pentru cercetarea noastră să explorăm reprezentările existente cu privire la funcțiile și responsabilitățile statului și să vedem în

ce măsură putem identifica la nivelul populației un sprijin pentru o viziune de guvernare pro-piață sau mai degrabă pentru una ce vizează consolidarea unui stat social puternic.

În acest sens, analiza noastră explorează o serie de dimensiuni importante, de la anumite aspecte ce țin de implicarea statului în reglementarea economiei și până la altele privind incluziunea socială și finanțarea unei serii de servicii publice precum sănătatea și educația. Un aspect important al analizei de față este acela că explorează nu doar diversele reprezentări cu privire la ce responsabilități ar trebui să aibă statul, ci și poziționarea efectivă a respondenților față de diferitele tipuri de cheltuieli guvernamentale. O atenție specială este acordată în această secțiune problemei locuirii și chiriilor și celei care privește sprijinul sau absența sprijinului din partea statului în acest sector.

Vom începe analiza cu un aspect mai general legat de modul în care sunt percepute funcțiile și responsabilitățile statului. Ce putem observa din graficul de mai jos este că funcțiile sociale care întrunesc cea mai mare susținere sunt cele legate de sănătate, unde 97% din populație consideră că statul ar trebui să ofere tuturor acces la serviciile de

sănătate (92% consideră că în mod sigur ar trebui să fie responsabil și 5% că probabil ar trebui să fie responsabil), urmate de un standard de viață decent pentru vârstnici (97%: 91% + 6%) și de ajutorul financiar acordat elevilor și studenților din familiile cu venit mic (97%: 88% + 9%). Aceste poziționări se diferențiază între ele în funcție de intensitatea lor, termenii utilizați aici pentru a coda răspunsurile lor fiind „sigur” și „probabil”. Așa cum se poate vedea în tabel, și evaluările negative sunt măsurate pe o scală similară. E important de notat faptul că și celelalte aspecte, precum locuirea, un standard de viață decent pentru șomerii și locurile de muncă oferite de stat, se bucură de o susținere foarte mare din partea populației și că există o așteptare puternică ca structurile statale să își asume aceste responsabilități.

Ceea ce variază este gradul de susținere al acestora (foarte puternic și puternic). În acest context de legitimare generală a unei implicări puternice a statului în protecția socială, merită să ne uităm la cine se opune unor astfel de măsuri. În special ne vom focaliza atenția asupra acelor funcții care sunt cel mai puternic contestate: standardul de viață decent pentru șomerii (23%), locuirea (11%) și implicarea statului în asigurarea locurilor de muncă (9%). Din tabelul de

Credeți că statul ar trebui să fie responsabil sau nu de următoarele:

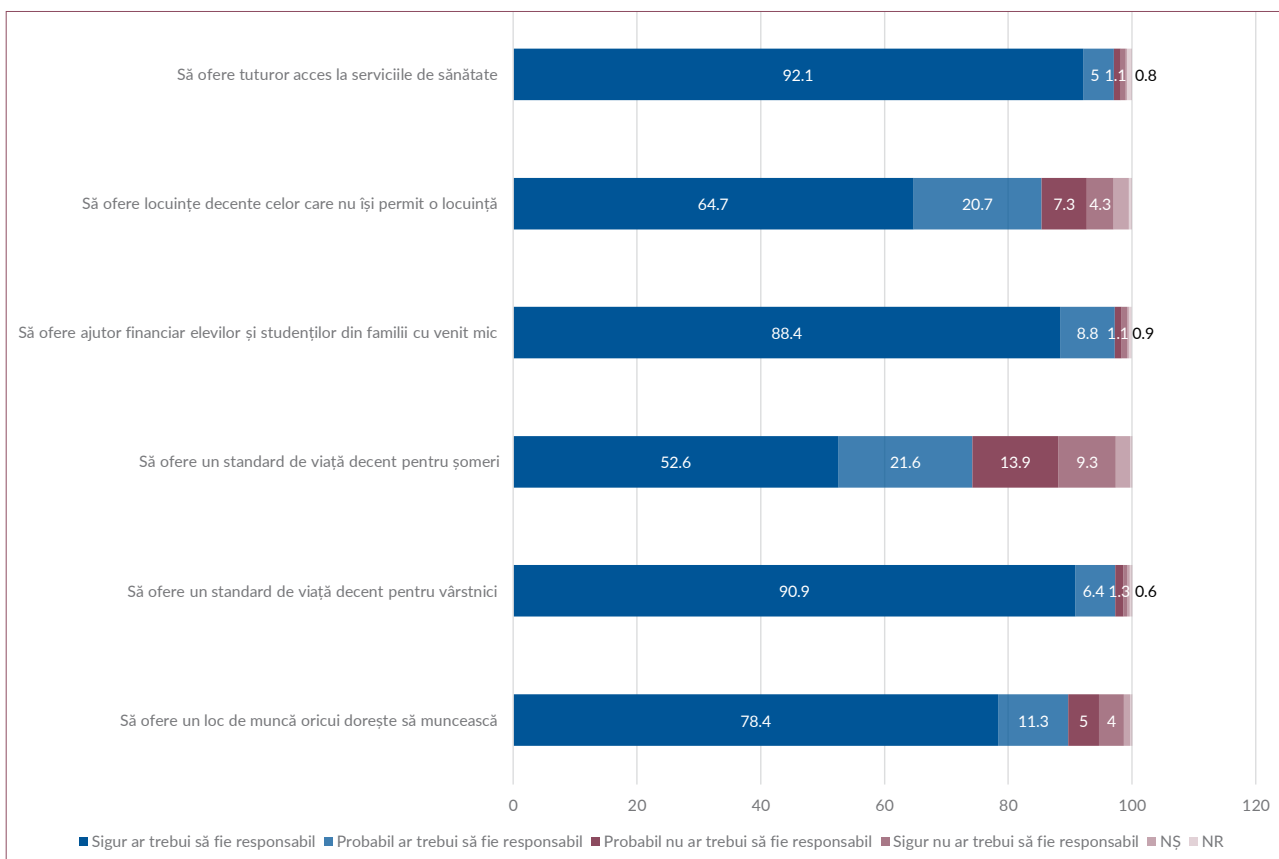

FIGURA 1. Responsabilități ale statului social

PERCEPȚII PRIVIND ROLUL STATULUI, REDISTRIBUIREA ȘI JUSTIȚIA SOCIALĂ

	Venituri mici și foarte mici	Venituri mari și foarte mari
Să ofere un loc de muncă oricui dorește să muncească		
Sigur nu ar trebui să fie responsabil + Probabil nu ar trebuie să fie responsabil	4.0%	13.9%
Sigur ar trebui să fie responsabil + Probabil ar trebuie să fie responsabil	96,0%	86.1%
Total	100 %	100%

Să ofere locuințe decente celor care nu își permit o locuință		
Sigur nu ar trebui să fie responsabil + Probabil nu ar trebuie să fie responsabil	8.3%	15.4%
Sigur ar trebui să fie responsabil + Probabil ar trebuie să fie responsabil	91.7%	84.6 %
Total	100 %	100%

Să ofere un standard de viață decent pentru șomerii		
Sigur nu ar trebui să fie responsabil + Probabil nu ar trebuie să fie responsabil	17.6%	29.0%
Sigur ar trebui să fie responsabil + Probabil ar trebuie să fie responsabil	82,4%	71%
Total	100 %	100%

TABELUL 1. Răspunsurile negative privind responsabilitățile statului social în funcție de veniturile respondenților (NR și NȘ excluse, variabile recodate)

NOTĂ: Testul chi2 este semnificativ (p = .001) pentru toate asocierile (NR și NȘ excluse)

mai jos putem observa că această opoziție („nu ar trebui ca statul să fie responsabil” și „probabil nu ar trebui să fie responsabil”) este cea mai puternică în rândul claselor de mijloc. Persoanele cu venituri mari și foarte mari tind să manifeste o opoziție semnificativ mai mare față de implicarea statului în aceste domenii critice decât persoanele cu venituri mici și foarte mici (cele care declară că veniturile nu le ajung nici pentru strictul necesar, sau le ajung doar pentru strictul necesar).

Același lucru este valabil și pentru persoanele cu studii universitare și postuniversitare. În acest caz, educația este o aproximare bună a activității profesionale a subiecților și a poziționării acestora în structura de

clase sociale. Putem observa cum persoanele cu studii medii și superioare tind să se opună mai mult ideii unui stat care dezvoltă politici de protecție socială în situațiile descrise mai jos.

Această analiză are rolul de a evidenția coordonatele socio-demografice ale contestării anumitor măsuri sociale pe care statul le-ar putea susține în România. Acest lucru însă nu ar trebui să ne împiedice să vedem că și în rândul clasei de mijloc există totuși un sprijin masiv pentru aceste politici. De exemplu, și în cazul persoanelor cu studii universitare și postuniversitare avem un procent de 71,1% care sunt de acord cu ideea că statul ar trebui să ofere un loc de muncă oricui dorește să muncească. Aceasta este dimensiunea

TABELUL 2. Răspunsurile negative privind responsabilitățile statului social în funcție de educația respondenților (NR și NȘ excluse, variabile recodate)

NOTĂ: Procentele reprezintă ponderea persoanelor care au răspuns cu „Sigur nu ar trebui să fie responsabil” și „Probabil nu ar trebuie să fie responsabil” la întrebările respective. Împreună cu cei care au răspuns afirmativ („Sigur ar trebui să fie responsabil” și „Probabil ar trebuie să fie responsabil”), totalul este 100% (similar cu reprezentarea distribuției de frecvențe din Tabelul 1) Testul chi2 este semnificativ (p = .001) pentru toate asocierile (NR și NȘ excluse)

	Educație pre-liceală	Educație liceală și post-liceală	Educație universitară și post-universitară
Să ofere un loc de muncă oricui dorește să muncească	3.2%	9.3%	28.9%
Să ofere locuințe decente celor care nu își permit o locuință	6.8%	16.5%	20.6%

cea mai critică, în cadrul celorlalte existând un sprijin și mai mare în rândul celor cu studii universitare și postuniversitare. De asemenea, per ansamblu e important să notăm că inclusiv persoanele care se opun implicării statului în asigurarea unei vieți decente pentru șomeri, asigurarea unor locuri de muncă pentru cei care doresc să muncească și a locuințelor pentru cei care nu își permit o locuință susțin totuși simultan anumite măsuri de protecție socială adresate altor categorii vulnerabile. În general, vârstnicii, elevii și persoanele cu probleme de sănătate sunt considerați beneficiari legitimi de ajutor din partea statului de către acest segment de populație care nu dorește extinderea acestor drepturi sociale la persoanele apte de muncă și la problema locuințelor.

Analiza precedentă a reliefat percepțiile cu privire la responsabilitățile generice pe care statul român ar trebui să și le asume. Ancheta noastră tematizează însă și poziția respondenților vis-à-vis de politici sociale și economice concrete. Acest lucru e important pentru a putea vedea felul în care o viziune generală despre stat este tradusă în susținerea unor politici corespunzătoare și modul în care un set de valori este transpus, cel puțin la nivel declarativ, într-o susținere efectivă a unor restructurări bugetare. În

cele ce urmează, ne vom concentra asupra finanțării diverselor componente ale bugetului de stat și vom explora percepția publică cu privire la acele domenii de activitate guvernamentală pentru care respondenții doresc o finanțare mai mare. Respondenții noștri au fost întrebați în ce măsură doresc ca cheltuielile guvernamentale pentru o serie de sectoare să crească, să scadă sau să rămână la nivelul existent. Ceea ce putem observa din graficul de mai jos este că există o susținere masivă la nivelul populației pentru creșterea alocării bugetare pentru sistemul de educație (93%) și pentru sistemul de sănătate (91%), urmate de o creștere a pensiilor pentru persoanele în vârstă (88% – diferențiindu-le de pensiile speciale). La polul opus, cel mai redus sprijin pentru o creștere a cheltuielilor bugetare (deși și în acest caz avem o majoritate a populației care dorește să mărească fondurile și pentru aceste sectoare) se referă la poliție și protecția publică (50%), ajutoarele de șomaj (56%) și armata și apărarea (57%).

Există însă diferențe relativ mari privind poziționarea față de aceste teme la nivelul populației. Dacă ne uităm la cum sunt structurate aceste răspunsuri în funcție de nivelul educațional, putem observa că există o susținere mai mare pentru politicile sociale în

Acestea sunt câteva domenii finanțate de stat. Doriți ca în aceste domenii cheltuielile guvernamentale să crească sau să scadă?

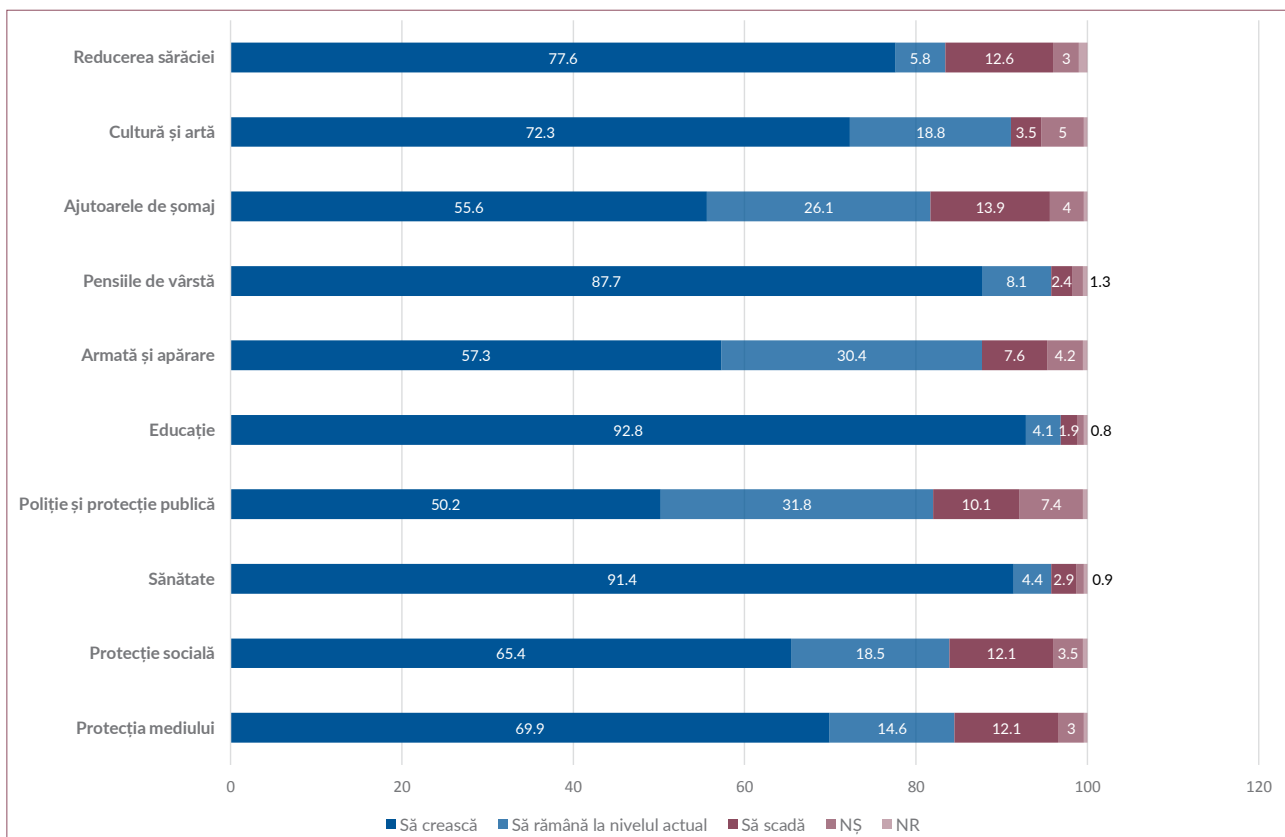

FIGURA 2. Creșterea sau reducerea cheltuielilor guvernamentale pentru anumite sectoare bugetare

TABELUL 3. Susținerea unor politici sociale în funcție de nivelul educațional al respondenților (NR și NȘ excluse)

	Educație pre-liceală	Educație liceală și post-liceală	Educație universitară și post-universitară
Ajutoarele de șomaj	63,2%	55,1%	46,5%
Pensiile de vârstă	93,4%	87,2%	79,5%
Protecția mediului	69,7%	75,1%	76,6%

NOTĂ: Procentele reprezintă ponderea persoanelor care au răspuns cu „Să crească” la întrebările respective. Împreună cu cei care au răspuns „Să rămână la nivelul actual” și „Să scadă”, totalul este de 100% (similar cu reprezentarea distribuției de frecvențe din Tabelul 1) Testul chi2 este semnificativ (p = .001) pentru toate asocierile (NR și NȘ excluse)

rândul celor cu un capital educațional scăzut. Educația este aici o aproximare a veniturilor și poziției de clasă. Însă atunci când discutăm despre probleme ecologice, ele sunt susținute relativ mai mult de persoanele cu un capital educațional ridicat. Diferențele nu sunt însă atât de contrastante ca în cazul temelor sociale.

Aceași susținere pentru un stat social mai puternic o putem observa și atunci când respondenții sunt întrebați în mod specific despre diversele programe de asistență socială sau asigurări sociale cu care interacționează în mod direct și nu doar despre funcțiile generice ale statului. 91% consideră că

pensia minimă este prea mică, 86% spun același lucru despre venitul minim garantat și 63% cred că ajutorul de șomaj este insuficient. Putem observa și în acest caz valorile mai mici privind susținerea persoanele aflate în situații de șomaj, întocmai cum am observat în cazul întrebării privind responsabilitățile statului, când valorile cele mai mici erau întâlnite la întrebarea legată de asigurarea unui standard de viață decent pentru șomerii.

Pentru a evita întrebările fals afirmative, ancheta noastră sociologică a încercat să sondeze măsura în care respondenții consideră că statul cheltuie prea

Credeți că în prezent ... este prea mic, potrivit, sau prea mare?

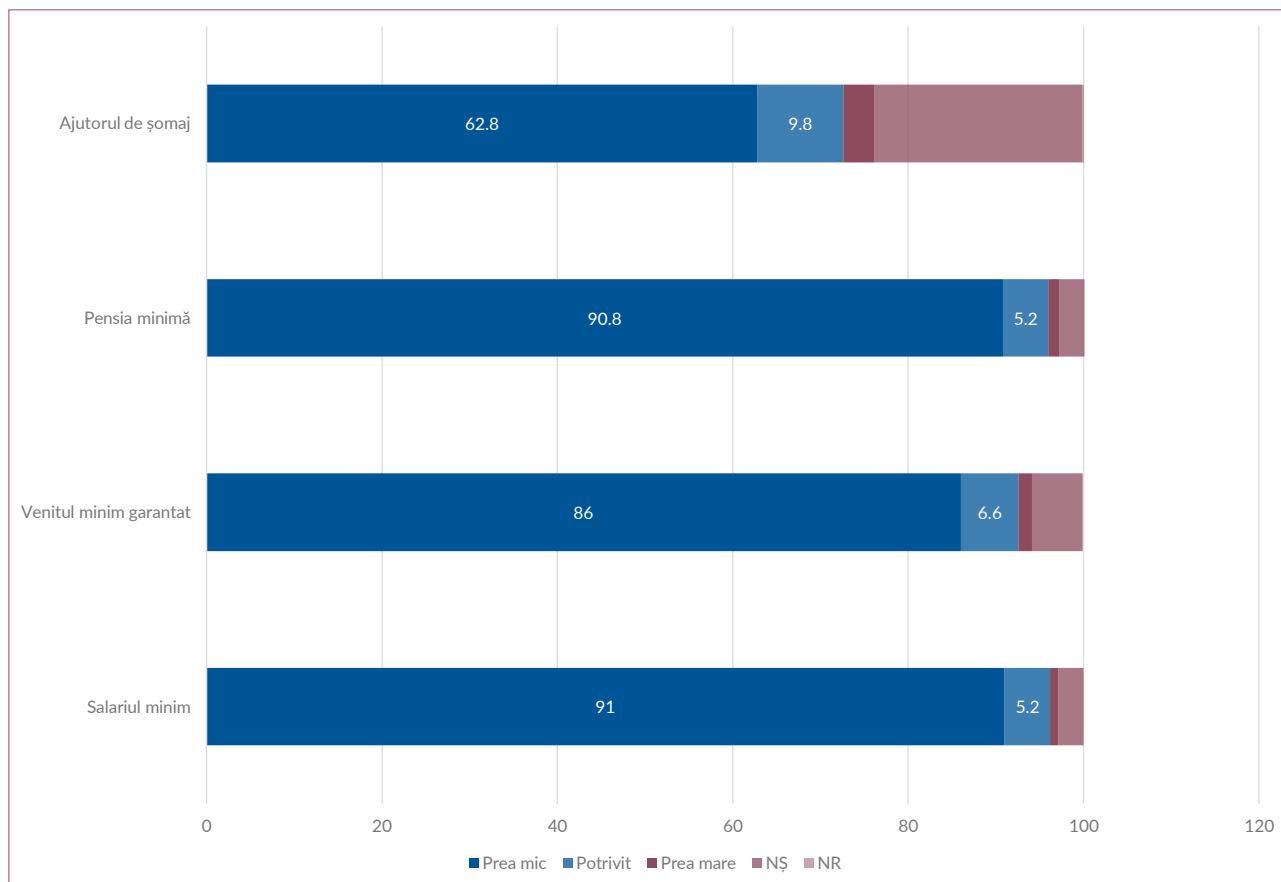

FIGURA 3. Percepția cu privire la cuantumul unor transferuri sociale

mulți bani pentru anumite tipuri de transferuri sociale. Și în acest caz putem observa că există un dezechilibru major cu ideea că cheltuielile ar fi prea mari în următoarele sectoare: alocațiile pentru copii (93% în foarte mică și mică măsură), persoanele cu dizabilități (88%), persoanele în vârstă (88%), sprijinirea familiilor nevoiașe (85%).

Această susținere masivă a unor politici sociale prezintă însă și unele contradicții. Ancheta noastră a scos în evidență faptul că simultan cu această poziționare favorabilă consolidării unui stat social există și convingerea larg răspândită că cheltuielile guvernamentale ar trebui reduse. De exemplu, 81,8% dintre cei chestionați sunt puternic de acord și de acord cu ideea ca statul să diminueze aceste cheltuieli.

Același lucru îl putem observa și atunci când vine vorba de reducerea numărului angajaților la stat. 35% dintre cei chestionați (acord total) cred că numărul persoanelor care lucrează la stat trebuie diminuat. Chiar dacă acest procentaj nu atinge susținerea masivă existentă la nivelul populației pentru reducerea cheltuielilor guvernamentale, această cifră este una ridicată. Există o polarizare relativ mare vizând acest

aspect. 22,8% sunt în dezechilibru cu această afirmație. 17,7% se situează la mijloc, între aceste două poziții, iar dacă luăm în considerare gradurile intermediare de acord și dezechilibru, atunci polarizarea poate fi exprimată astfel: 45,6% sunt mai degrabă de acord, în timp ce 30,6% mai degrabă în dezechilibru cu afirmația că numărul angajaților la stat ar trebui redus.

Cum putem explica această contradicție între faptul că majoritatea societății românești consideră că este nevoie de o creștere a alocării bugetare pentru educație, sănătate ș.a., dar în același timp consideră că cheltuielile guvernamentale ar trebui să scadă împreună cu numărul angajaților la stat? O explicație posibilă este dată de faptul că la nivelul reprezentărilor cotidiene aceste sectoare publice nu sunt înțelese ca cheltuieli guvernamentale propriu-zise, iar angajații ce activează în aceste domenii nu sunt văzuți ca angajați la stat. Statul și cheltuielile guvernamentale pot fi înțelese ca zone de activitate ce țin de munca politicianilor, guvernanților și funcționarilor publici a căror percepție este în general una negativă. Ancheta noastră sociologică, la fel ca majoritatea cercetărilor efectuate pe această tematică, scoate în evidență neîncrederea existentă în aceste structuri ale statului. De exemplu,

**În ce măsură sunteți de acord cu următoarele afirmații?
Statul cheltuie prea mulți bani...**

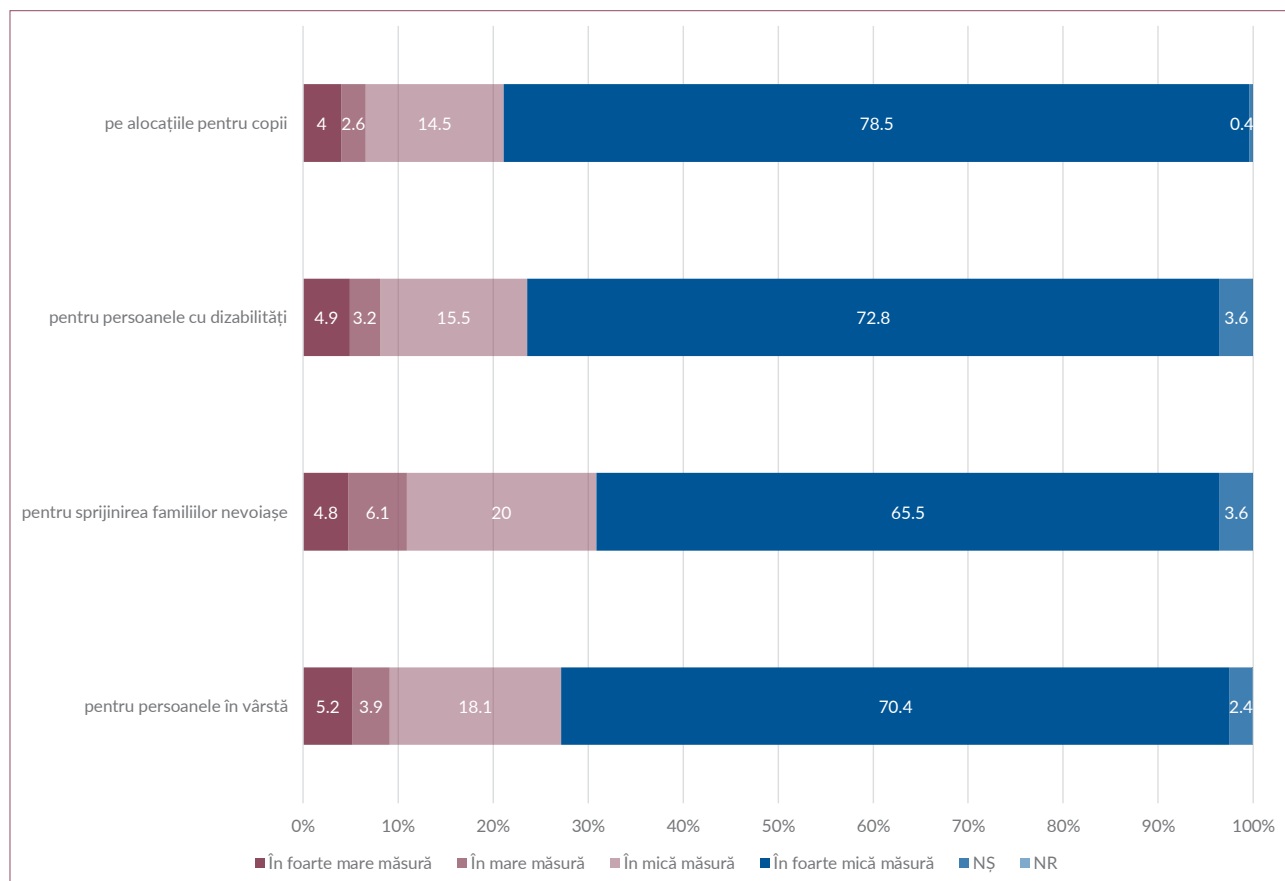
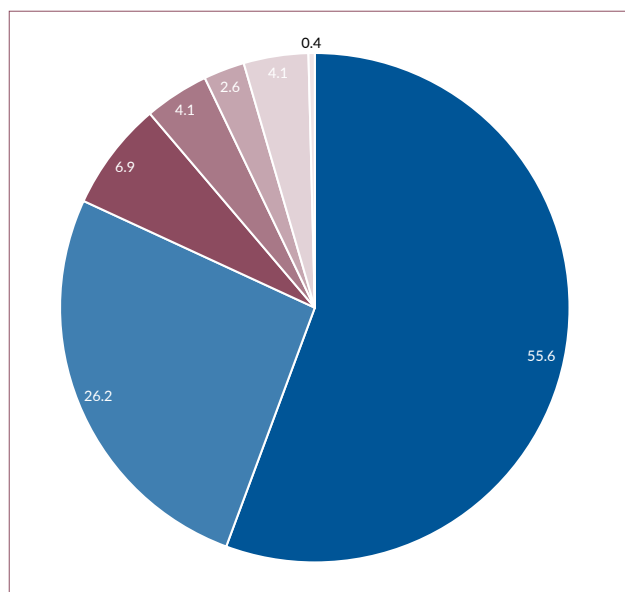

FIGURA 4. Percepția cu privire la nivelul unor cheltuieli ale statului

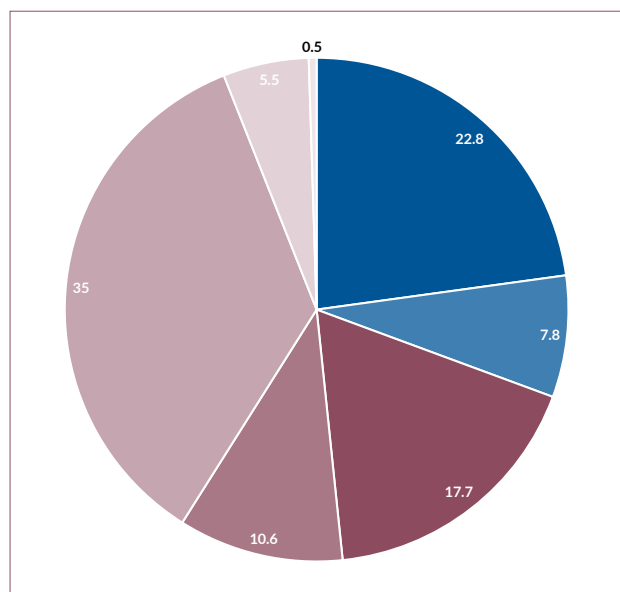
lată câteva acțiuni pe care statul le poate lua în domeniul economic. Vă rugăm să ne spuneți în ce măsură sunteți de acord cu ele: „Statul să reducă cheltuielile guvernamentale.”

Acum aș vrea să-mi spuneți părerea dvs. cu privire la diverse probleme. Cum ați plasa punctele dvs. de vedere pe această scală? „Numărul angajaților la stat ar trebui redus.”

■ puternic de acord; ■ de acord; ■ nici de acord, nici în dezacord; ■ în dezacord; ■ în dezacord puternic; ■ NȘ; ■ NR
N = 3.666

FIGURA 5. Susținerea pentru reducerea cheltuielilor guvernamentale

■ de acord total; ■ 2; ■ 3; ■ 4; ■ acord total; ■ NȘ; ■ NR
N = 3.666

FIGURA 6. Susținerea pentru reducerea numărului de angajați la stat

aproximativ 59,1% din respondenții noștri declară că au puțină și foarte puțină încredere în administrația publică și aproximativ 59,6% în sistemul de justiție. Însă neîncrederea în Parlament și în politicienii români atinge cote extrem de mari. 86,5% declară că au puțină și foarte puțină încredere în politicienii români și 83,7% au puțină și foarte puțină încredere în Parlament. De aceea e plauzibilă o interpretare care vede susținerea pentru afirmația că „Statul ar trebuie să reducă cheltuielile guvernamentale” ca referindu-se la activitatea structurilor politice naționale și a politicienilor. O altă interpretare posibilă poate să fie aceea că respondenții susțin o consolidare a statului social și niște alocări bugetare mai mari pentru componentele sociale, fără a fi însă de acord ca cheltuielile statului să crească în general. Însă în același timp nu trebuie să excludem posibilitatea unei inconsistențe ideologice. Persoanele pot să susțină anumite politici de redistribuire socială, dar să nu fie de acord să fie impozitate mai mult pentru a finanța astfel de politici incluzive, sau pot să dorească consolidarea statului social, însă să nu fie conștiente de faptul că acest lucru înseamnă implicit și un personal suplimentar pentru a activa în acele sectoare.

problemă din ce în ce mai critică în România (Zamfir & al. 2020, Florea & al. 2018). Dacă în perioada socialistă obținerea unei locuințe accesibile prin intermediul locului de muncă de la stat era o practică des întâlnită, treptat locuințele au început să fie construite de mediul privat cu scopul de a genera profit.

Acest lucru se întâmplă în contextul în care România are cea mai mare rată de suprapopulare a locuințelor – 45,1% în 2020 –, ceea ce indică nevoia acută de construire de spații locative noi.¹⁴ Mai mult decât atât, România este o țară din Uniunea Europeană în care populația este foarte afectată de privarea severă de locuință (14,3% în 2020, comparativ cu 1% în Finlanda și 2% în Cehia).¹⁵ O situație deosebit de critică o putem observa și în rândul chiriașilor din România. Eurostat cuantifică accesibilitatea locuirii în funcție de procentul din venit alocat locuinței, pragul de accesibilitate fiind de 40% sau mai mult din venitul pe adult-echivalent. Situația cea mai dificilă la nivelul Uniunii Europene o au chiriașii: aproximativ 25% dintre ei alocă 40% sau mai mult din venituri pentru locuință. În România situația este deosebit de critică – peste 46,3% din chiriași se află în această situație.¹⁶

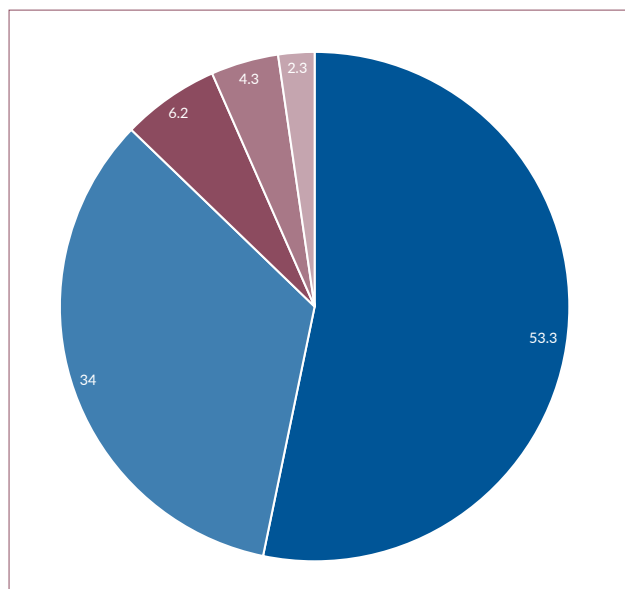
SPRIJINUL PENTRU POLITICILE LOCATIVE

Un alt aspect important al cercetării noastre vizează problematica locuirii. Există numeroase studii care indică faptul că locuirea devine o

14. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ilc_lvho05a/default/table?lang=en.

15. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ilc_mdho06a/default/table?lang=en.

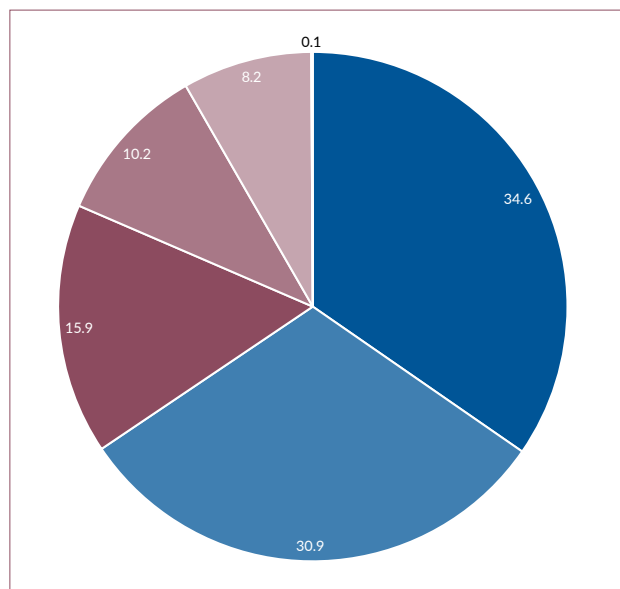
În ce măsură sunteți de acord cu următoarele afirmații? „Statul ar trebui să îi ajute pe cei care au venituri atât de mici încât nu își pot permite să închirieze sau să cumpere o locuință.”

■ în foarte mare măsură; ■ în mare măsură; ■ în mică măsură; ■ în foarte mică măsură; ■ NS

FIGURA 7. Gradul de acord cu implicarea statului în susținerea persoanelor cu probleme locative

În ce măsură sunteți de acord cu următoarele afirmații? „Statul ar trebui să plafoneze valoarea chiriilor.”

■ în foarte mare măsură; ■ în mare măsură; ■ în mică măsură; ■ în foarte mică măsură; ■ NS ■ NR

FIGURA 8. Susținerea pentru plafonarea chiriilor de către stat

În cercetarea noastră există o serie de indicatori care scot în evidență susținerea masivă a populației pentru anumite de măsuri progresiste privind locuirea. La întrebarea în ce măsură statul ar trebui să îi ajute pe cei care au venituri atât de mici încât nu își pot permite să închirieze sau să cumpere o locuință, 87% își exprimă acordul cu o astfel de politică (în foarte mare măsură și în mare măsură), în timp ce doar 10% nu ar dori o astfel de politică socială. Susținerea pentru ea este verificată, așa cum am văzut, și prin percepția pe care publicul o are cu privire la responsabilitățile statului. 86% consideră că statul ar trebuie să ofere locuințe decente celor care nu își permit o locuință, în timp ce 11% cred că statul nu ar trebui să își asume o astfel de responsabilitate.

Deși în eșantionul nostru doar 8,7% dintre respondenții chestionați declară că stau într-o chirie privată sau într-una de stat (socială, ANL etc.), există o susținere semnificativă pentru implicarea statului în reglementarea chiriilor. 66% din populația României consideră că statul ar trebui să plafoneze valoarea chiriilor, în timp ce 26% nu este de acord cu o astfel de măsură.

Există de asemenea o majoritate (55%) care este de acord cu afirmația că persoanele care au mai multe

locuințe ar trebui să plătească impozit mai mare pentru fiecare dintre ele. Locuințele date în chirie se află în general în proprietatea unei clase de rentieri, iar ancheta noastră sociologică scoate în evidență faptul că există o majoritate semnificativă care dorește impozitarea suplimentară a acestora. În contextul dezbaterilor recente cu privire la taxa pe lux, care viza impozitarea suplimentară a persoanelor care dețin mai multe autoturisme și locuințe, e relevant faptul că o asemenea măsură ar primi o susținere semnificativă din partea societății românești.

De asemenea, ancheta noastră codifică câteva situații tipice de defavorizare socială, precum șomajul, decesul partenerului de viață sau tinerii cu venituri mici, cu scopul de a scoate în evidență în ce măsură populația consideră că statul ar trebui să ajute cu plata chiriei nu doar ca principiu general, ci raportat la situații concrete. Și în acest caz putem observa un sprijin masiv pentru politicile sociale menite să susțină persoanele vulnerabile.

E important să observăm cum se structurează aceste luări de poziții în funcție de poziția de clasă a respondenților. Care sunt categoriile de persoane care au o retință față de astfel de transferuri sociale? În tabelul de mai jos putem observa modul în care educația, înțeleasă aici ca un proxy pentru ocupațiile profesionale ale respondenților, precum și aprecierea subiectivă privind veniturile generează poziționări diferite față de această întrebare. Persoanele care au o situație materială bună și un capital educațional ridicat

16. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Archive:Housing_statistics/ro&oldid=498760#Accesibilitatea_locuin.C8.9Belor.

În ce măsură credeți că statul ar trebui să fie responsabil să ajute cu plata chiriei în situațiile următoare?

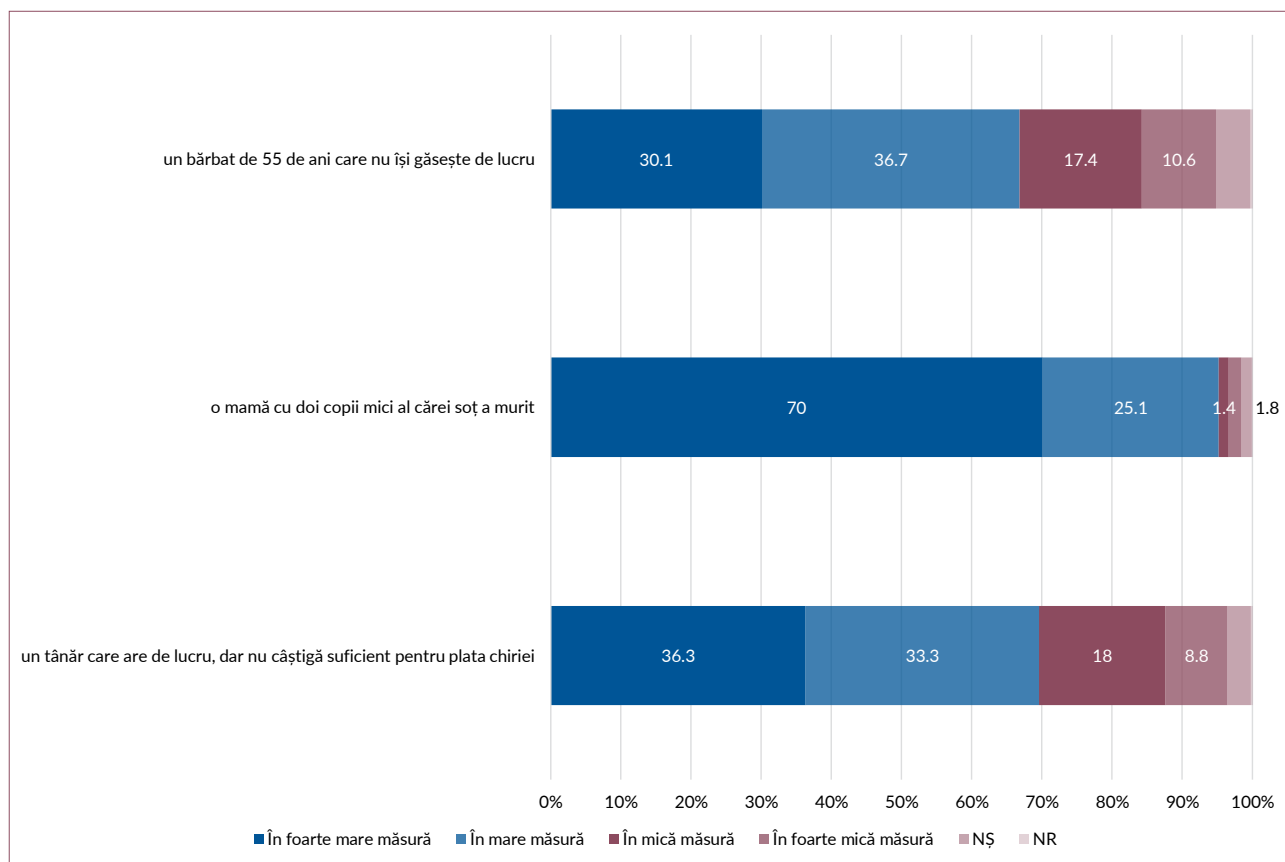

FIGURA 9. Susținerea pentru ideea ca statul să ajute cu plata chiriei în anumite situații dificile

tind să fie reticente față de susținerea financiară din partea statului pentru implementarea unor politici locative care să ajute persoanele defavorizate. Însă în ciuda acestor diferențe, e important de remarcat că și în cadrul claselor de mijloc și de sus există o majoritate semnificativă care ar susține politici de plafonare a chiriilor.

TABELUL 4. Răspunsurile negative privind susținerea pentru ideea ca statul să ajute cu plata chiriei în funcție de venitul respondenților (NR și NȘ excluse, variabile recodate)

NOTĂ: Procentele reprezintă ponderea persoanelor care au răspuns cu „În foarte mică măsură” și cu „În mică măsură” la întrebările respective. Împreună cu cei care au răspuns afirmativ („În foarte mare măsură” și „În foarte mică măsură”), totalul este de 100% (similar cu reprezentarea distribuției de frecvențe din Tabelul 1)
Testul chi2 este semnificativ între $p = .001$ și $p = .004$ pentru toate asocierile

	Nu ne ajung nici pentru strictul necesar	Ne ajung numai pentru strictul necesar	Ne ajung pentru un trai decent	Ne ajung pentru un trai îndestulat/ confortabil
Un tânăr care are de lucru, dar nu câștigă suficient pentru plata chiriei	23%	20%	31,8%	43,7%
O mamă cu doi copii mici al cărei soț a murit	2,5%	3,1%	2,6%	9,6%
Un bărbat de 55 de ani care nu își găsește de lucru	31,3%	23,6%	32%	40,8%

TABELUL 5. Răspunsurile negative privind susținerea pentru ideea ca statul să ajute cu plata chiriei în funcție de nivelul educațional al respondenților (NR și NȘ excluse, variabile recodate)

NOTĂ: Procentele reprezintă ponderea persoanelor care au răspuns cu „În foarte mică măsură” și „În mică măsură” la întrebările respective. Împreună cu cei care au răspuns afirmativ („În foarte mare măsură” și „În foarte mică măsură”), totalul este de 100% (similar cu reprezentarea distribuției de frecvențe din Tabelul 1)
Testul chi2 este semnificativ ($p = .001$) pentru toate asocierile (NR și NȘ excluse)

	Educație pre-liceală	Educație liceală și post-liceală	Educație universitară și post-universitară
Un tânăr care are de lucru, dar nu câștigă suficient pentru plata chiriei	20,2%	30,1%	49,2%
Un bărbat de 55 de ani care nu își găsește de lucru	24,8%	33,2%	37,8%

REPREZENTĂRI ȘI PERCEPȚII PRIVIND PERIOADA DE DINAINTE DE 1989 ȘI MODELE ECONOMICE

Ancheta noastră conține o baterie de întrebări privind o serie de chestiuni referitoare la viața de dinainte de 1989 și roagă respondenții să evalueze schimbările economice, sociale și politice care au avut loc. Aceste variabile ne permit nu doar să vedem cum sunt percepute transformările ce au avut loc în România, ci și să circumscriem un orizont al dezirabilității politice și al ceea ce constituie din perspectiva respondenților un tip de societate mai bună. O primă dimensiune a acestei analize ia în considerare modul în care societatea românească percepe diferența dintre perioada comunistă și cea postdecembristă. Ancheta noastră sociologică operaționalizează aceste diferențieri într-o manieră complexă, în funcție de 8 criterii, variabilele socio-demografice utilizate în analiză permițându-ne să observăm cum sunt structurate aceste percepții în funcție de experiența generațională și poziția de clasă a respondenților.

Dimensiunile analizate pentru evaluarea celor două perioade au fost: accesul la bunuri și servicii, libertatea de gândire, libertatea de călătorie, siguranța locului de muncă, siguranța publică, disponibilitatea locuințelor, relațiile dintre oameni și nivelul de egalitate. În primul rând, e important de observat că atunci când este vorba despre dimensiunea social-economică a acestei comparații, o proporție covârșitoare din societatea românească consideră că în perioada socialistă ducea o viață mai bună: 78,7% dintre cei chestionați consideră că înainte de 1989 era mai bine în termeni de siguranță a locului de muncă, 73,2% în termenii disponibilității locuințelor, 68,7% în termenii egalității între oameni etc. Atunci când este vorba despre valori ce țin de libertatea de expresie și mișcare, perioada de după 1989 este considerată mai bună: 78,6% consideră că după 1989 a fost mai bine în ce privește libertatea de a călători, 74,7% în ce privește libertatea de a spune ce gândești. Există o majoritate clară care consideră că după 1989 a fost mai bine în termeni de acces la bunuri și servicii (55,3%), însă această întrebare polarizează cel mai tare societatea românească (35,7% consideră că era mai bine înainte de 1989 din acest punct de vedere), tocmai pentru că această variabilă aproximează două componente diferite: lanțul de distribuție a bunurilor și serviciilor prin intermediul rețelelor de magazine de desfacere, pe de

o parte, și bunăstarea materială efectivă înțelesă ca putere de achiziționare a bunurilor și serviciilor necesare pentru un trai decent, pe de altă parte.

Un aspect interesant este acela că evaluarea pozitivă din punct de vedere social și economic a perioadei comuniste apare inclusiv în rândul claselor de mijloc, care au în general o preferință pentru capitalism. Pentru fiecare dintre variabilele socio-economice există o majoritate în cadrul subpopulației cu studii universitare și postuniversitare care consideră că, din acest punct de vedere, a fost mai bine în perioada de dinainte de 1989.

În acest context, e important să punctăm diferențele semnificative între modurile în care se articulează aceste percepții la nivel inter-generațional. Cele mai mici scoruri le putem observa în rândul generației socializate preponderent după 1989. Clivajul în modul de percepere a acestei perioade se produce la generația care se maturizează în anii '70-'80 (cei născuți după 1962) și care a experimentat în mod direct politicile de austeritate implementate în ultima parte a regimului comunist. Persoanele care se nasc în perioada interbelică și la începutul perioadei comuniste continuă să vadă și în prezent perioada de dinainte de 1989 ca fiind mai bună din punct de vedere al componentei social-economice.

Un aspect important ce trebuie notat este că și generația socializată în perioada postdecembristă (în ancheta noastră, cei născuți după 1987), și care nu a experimentat aproape deloc viața în perioada comunistă, continuă să vadă perioada respectivă ca fiind mai bună decât cea prezentă atunci când este vorba despre componenta socio-economică. Generația aceasta percepe cel mai puternic faptul că societatea capitalistă face posibil un flux de libertate mai mare (în termeni de gândire, mobilitate și consum), însă se poate observa totodată cu ușurință că chiar și în cazul ei proporția celor care văd perioada de dinainte de 1989 ca fiind mai bună din punct de vedere socio-economic este semnificativ mai mare decât proporția celor care consideră că este mai bine acum.

În acest context, trebuie să ne întrebăm cum anume se raportează populația României la cele două regimuri economico-politice și pentru care dintre ele ar opta. „Dacă ați putea alege între socialism și capitalism, ce ați alege?” – este una dintre întrebările pe care ancheta

PERCEPȚII PRIVIND ROLUL STATULUI, REDISTRIBUIREA ȘI JUSTIȚIA SOCIALĂ

	Educație preliceală	Educație liceală și postliceală	Educație universitară și postuniversitară
Accesul la bunuri și servicii			
Era mai bine înainte de 1989	52,5%	28,5%	13,9%
Este mai bine acum	47,5%	71,5%	86,1%
Total	100 %	100%	100%

Libertatea de a spune ce gândești			
Era mai bine înainte de 1989	28,8%	13,3%	8,5%
Este mai bine acum	71,2%	86,7%	91,5%
Total	100 %	100%	100%

Libertatea de a călători			
Era mai bine înainte de 1989	25,1%	11,1%	5,6%
Este mai bine acum	74,9%	88,9%	94,4%
Total	100 %	100%	100%

Siguranța locului de muncă			
Era mai bine înainte de 1989	87,9%	79,7%	73,5%
Este mai bine acum	12,1%	20,3%	26,5%
Total	100 %	100%	100%

Siguranța publică			
Era mai bine înainte de 1989	85,2%	75,1%	68,3%
Este mai bine acum	14,8%	24,9%	31,7%
Total	100 %	100%	100%

Disponibilitatea locuințelor			
Era mai bine înainte de 1989	82,2%	73,5%	70,1%
Este mai bine acum	17,8%	26,5%	29,9%
Total	100 %	100%	100%

Relațiile dintre oameni			
Era mai bine înainte de 1989	77,8%	66,8%	57,2%
Este mai bine acum	22,2%	33,2%	42,8%
Total	100 %	100%	100%

Egalitatea dintre oameni			
Era mai bine înainte de 1989	81,2%	67,8%	62,7%
Este mai bine acum	18,8%	32,2%	37,3%
Total	100 %	100%	100%

TABELUL 6. Percepția condițiilor de viață înainte și după 1989 în funcție de nivelul educațional al respondenților (NR și NȘ excluse)

Notă: Procentele reprezintă ponderea persoanelor care au răspuns afirmativ la întrebările respective. Împreună cu cei care au răspuns negativ și cei care nu răspund și nu știu ce să răspundă, totalul este 100% Testul chi2 este semnificativ ($p = .001$) pentru toate asocierile

	18-34	35-49	50-64	65+
Accesul la bunuri și servicii				
Era mai bine înainte de 1989	26,7%	36,7%	45,7%	47,0%
Este mai bine acum	73,3%	63,3%	54,3%	53,0%
Total	100 %	100%	100%	100%

Libertatea de a spune ce gândești				
Era mai bine înainte de 1989	17,4%	14,6%	22%	31%
Este mai bine acum	82,6%	85,4%	78%	69%
Total	100 %	100%	100%	100%

Libertatea de a călători				
Era mai bine înainte de 1989	9,6%	15,2%	19,9%	27,4%
Este mai bine acum	90,4%	84,8%	80,1%	72,6%
Total	100 %	100%	100%	100%

Siguranța locului de muncă				
Era mai bine înainte de 1989	69,3%	81,9%	90,2%	90,4%
Este mai bine acum	30,7%	18,1%	9,8%	9,6%
Total	100 %	100%	100%	100%

Siguranța publică				
Era mai bine înainte de 1989	64,9%	78,2%	84,7%	90,3%
Este mai bine acum	35,1%	21,8%	15,3%	9,7%
Total	100 %	100%	100%	100%

Disponibilitatea locuințelor				
Era mai bine înainte de 1989	63,7%	77,8%	84,6%	85,2%
Este mai bine acum	36,3%	22,2%	15,4%	14,8%
Total	100 %	100%	100%	100%

Relațiile dintre oameni				
Era mai bine înainte de 1989	60,8%	66,8%	78,4%	79,3%
Este mai bine acum	39,2%	23,2%	21,6%	20,7%
Total	100 %	100%	100%	100%

Egalitatea dintre oameni				
Era mai bine înainte de 1989	62,9%	69%	83%	81,5%
Este mai bine acum	37,1%	31%	17%	18,5%
Total	100 %	100%	100%	100%

TABELUL 7. Condiții de viață înainte și după 1989 în funcție de vârsta respondenților (NR excluse)

 Notă: Testul chi2 este semnificativ ($p = .001$) pentru toate asocierile

PERCEPȚII PRIVIND ROLUL STATULUI, REDISTRIBUIREA ȘI JUSTIȚIA SOCIALĂ

Vă rugăm să ne spuneți pentru următoarele dacă era mai bine înainte de 1989 sau dacă e mai bine acum:

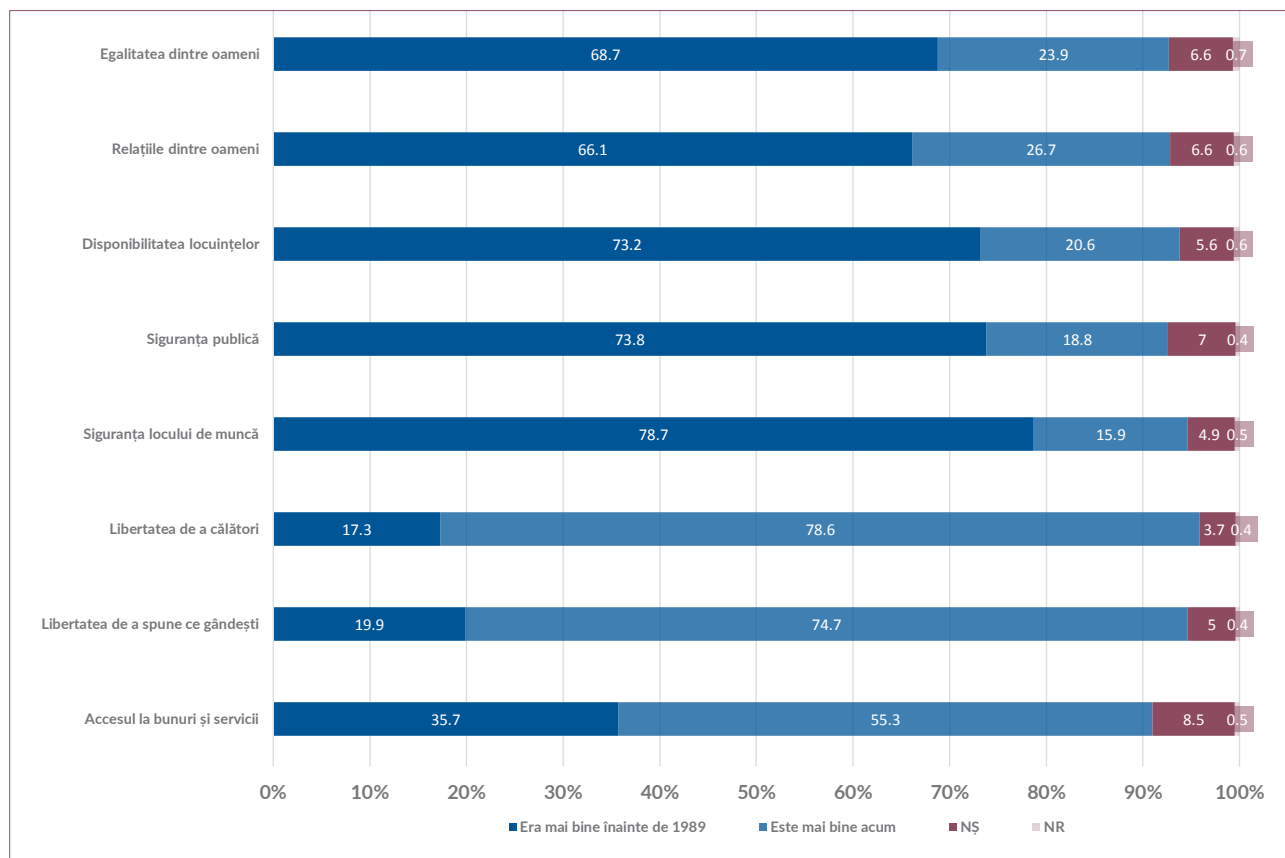

FIGURA 10. Condiții de viață înainte și după 1989

noastră le adresează în acest sens. Distribuția de răspuns pentru această întrebare este următoarea: 39,4% ar opta pentru capitalism, 37,1% pentru socialism și 20,5% nu știu ce să aleagă.

În primul rând, e important de observat că opțiunea pentru socialism cunoaște o revenire consistentă în rândul tinerelor generații care nu au fost socializate în perioada comunistă și nu au experimentat aproape deloc perioada respectivă. De fapt, exceptând generația născută între 1972 și 1986, care a trăit într-o perioadă profund marcată de politicile de austeritate ale regimului comunist, niciuna din celelalte generații nu

prezintă o opțiune clară pentru capitalism. Aceste cifre sunt deosebit de interesante în cazul generațiilor tinere: 41,8% din segmentul de vârstă 18-34 ar opta pentru socialism și 34% din același segment ar opta pentru capitalism.

La fel ca percepția despre perioada de dinainte de 1989, și opțiunea pentru socialism este mult mai puternică în rândul claselor sociale defavorizate și e puternic înrădăcinată în modul în care oamenii experimentează

	18-34	35-49	50-64	65+	Total
Socialism	41,8%	26,1%	39,2%	43%	37,1%
Capitalism	34%	47,6%	39,2%	35,9%	39,5%
Nu știu	19,4%	23,6%	20,3%	18,3%	20,5%
Nu răspund	4,8%	2,7%	1,4%	2,8%	2,9%
Total	100%	100%	100%	100%	100%

TABELUL 8. Susținerea pentru un sistem socialist sau capitalist în funcție de vârsta respondenților
Notă: Testul chi2 este semnificativ ($p = .001$) pentru toate asocierile

	Nu ne ajung nici pentru strictul necesar	Ne ajung numai pentru strictul necesar	Ne ajung pentru un trai decent	Ne ajung pentru un trai îndestulat/ confortabil	Total
Socialism	44,6%	41,9%	34,2%	24,4%	37,5%
Capitalism	15,8%	35,5%	44,5%	57,7%	39,4%
Nu știu	37,6%	19,8%	18,3%	15,4%	20,3%
Nu răspund	2%	2,8%	2,9%	2,6%	2,8%
Total	100%	100%	100%	100%	100%

TABELUL 9. Susținerea pentru un sistem socialist sau capitalist în funcție de venitul respondenților
Notă: Testul chi2 este semnificativ ($p = .001$) pentru toate asocierile

greutățile vieții cotidiene. Procentajele în favoarea unei societăți socialiste sunt semnificativ mai mari în rândul persoanelor ale căror venituri nu le ajung pentru un trai decent, în rândul persoanelor mai puțin educate (acest indicator aproximând profesiile lor) și, desigur, așa cum era de așteptat, sunt mai ridicate în rândul angajaților decât în rândul patronilor și întreprinzătorilor.

PERCEPȚII PRIVIND ANTREPRENORIATUL, COMPETIȚIA, CAUZELE SĂRĂCIEI ȘI SOCIETATEA JUSTĂ

Analiza noastră vizează și modul în care sunt percepute activitățile desfășurate de către antreprenori și rolul lor în societatea românească. Una dintre caracteristicile antreprenorilor, așa cum sunt aceștia percepuți de către populație, este aceea că asigură locuri de muncă – 59,4% consideră că acest lucru descrie în foarte mare măsură și în mare măsură antreprenorii. Însă în același timp ei sunt văzuți că fiind interesați doar de profit (70,5%) și ca persoane care găsesc modalități de a ocoli legea (53,7%). Doar 22,3% din populația României consideră că antreprenorii își

tratează corect angajații. Aceste date scot în evidență faptul că antreprenorii nu sunt în general văzuți într-o lumină favorabilă, și același lucru poate fi spus și despre modul în care societatea românească percepe persoanele care au făcut avere în România. 60,1% dintre respondenți consideră că aceste averi au fost realizate prin încălcarea legii și 16% prin relațiile persoanelor care au făcut avere. Doar 15,9% cred că averile majorității oamenilor au fost făcute prin muncă muncă (NR și NȘ excluse). Persoanele avute sunt văzute preponderent ca fiind persoane care s-au realizat din punct de vedere material și social prin mijloace îndoielnice.

O dimensiune importantă a economiei de piață este competiția. Respondenții noștri au fost rugați să se plaseze pe o scală de la 1 la 10, unde 1 reprezintă poziția conform căreia „Competiția este bună. Îi stimulează pe oameni să muncească din greu și să dezvolte noi idei”, iar 10 poziția care afirmă că „Competiția este dăunătoare. Scoate la iveală tot ce este mai rău în oameni”. Așa cum se poate vedea din figura de mai jos, la nivelul societății românești există o tendință generală de a afirma mai degrabă valori ce promovează competitivitatea.

Cum v-ați plasa pe această scală din punctul de vedere al propriilor dvs. opinii?

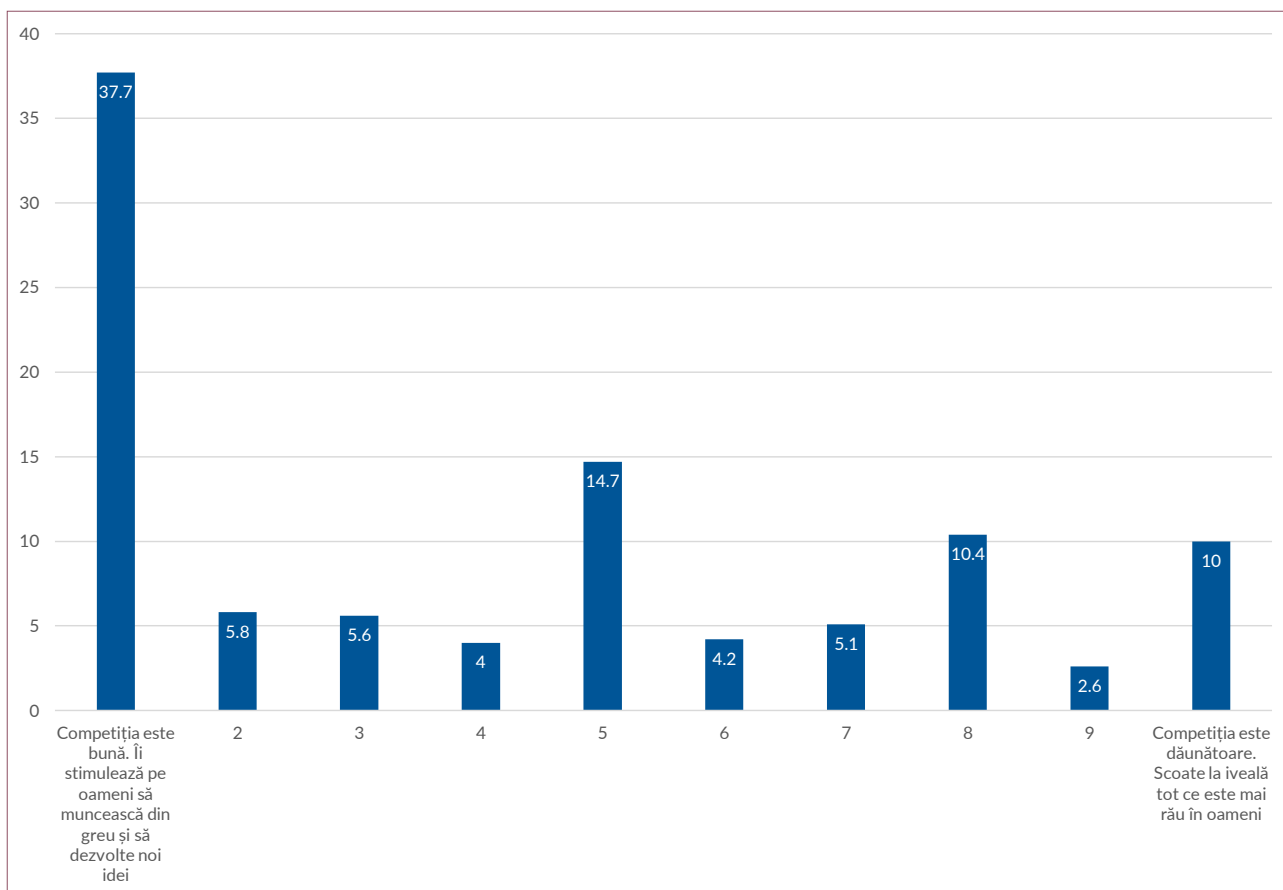

FIGURA 11. Percepții cu privire la caracterul benefic sau dăunător al competiției

De ce credeți că există oameni săraci în România?

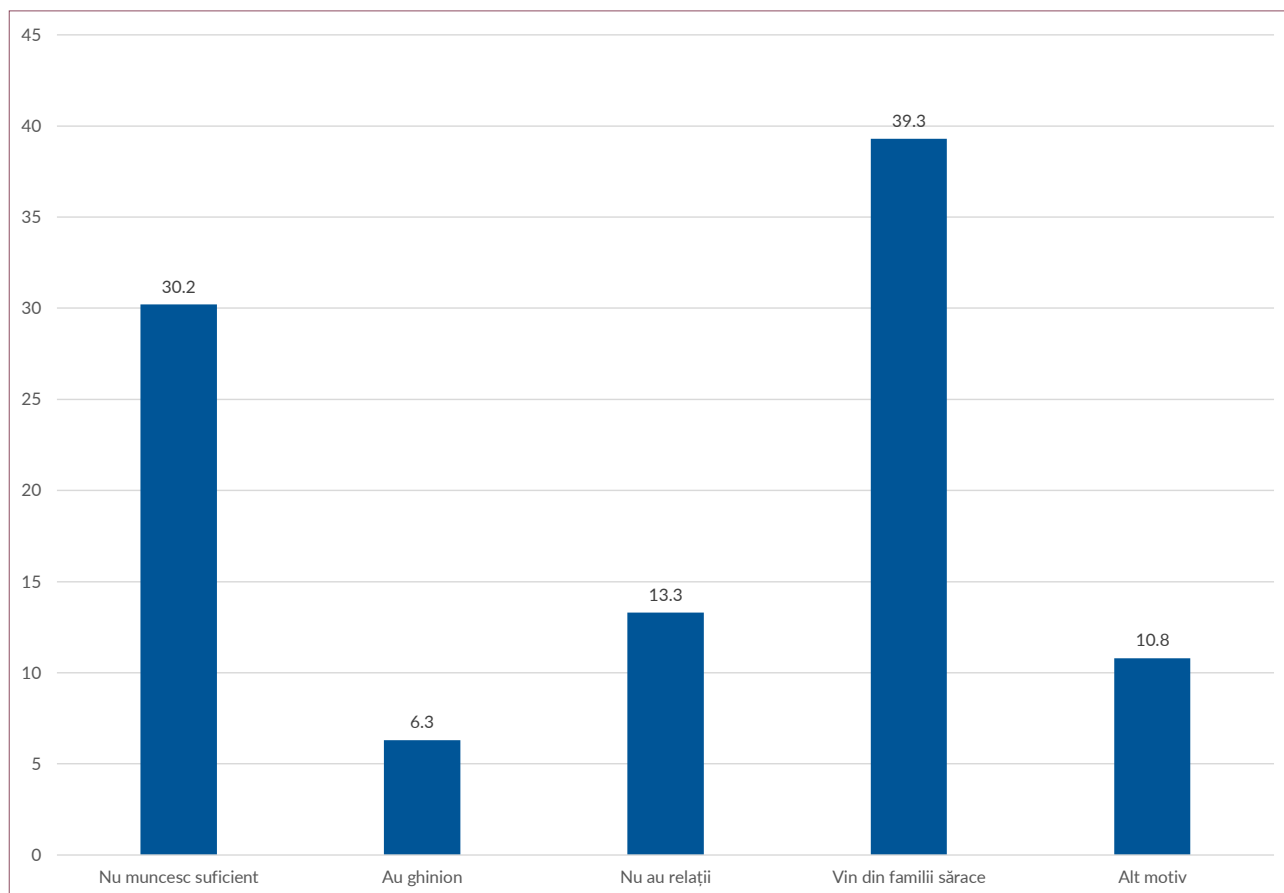

FIGURA 12. Percepții cu privire la cauzele sărăciei în România (NR și NȘ excluse)

N = 3.470

O altă linie de interogare a modului de funcționare a societății bazate pe o economie de piață este felul în care sunt văzute sărăcia și, implicit, inegalitățile sociale tot mai mari. În primul rând, există o percepție dominantă că statul român ajută prea mult bogații – 84% din totalul respondenților sunt de această părere (NR și NȘ excluse). Doar 5% din populația României consideră că statul îi ajută de fapt prea mult pe săraci. În mod similar, la întrebarea dacă e adevărat că statul cheltuie prea mult

pentru familiile nevoiașe, 88,7% dintre respondenți se pronunță împotriva acestei afirmații (NR și NȘ excluse). Acest lucru este consistent, așa cum am văzut în secțiunea precedentă, cu viziunea predominantă privind nevoia unui stat social relativ puternic și a unor măsuri comprehensive de protecție socială.

Ancheta noastră scoate în evidență faptul că aproximativ 30,2% din populația României consideră că sărăcia

TABELUL 10. Percepții cu privire la cauzele sărăciei în România în funcție de venitul respondenților (NR și NȘ excluse)
NOTĂ: Testul chi² = 50.552, p = .001, N = 3.440

	Nu ne ajung nici pentru strictul necesar	Ne ajung numai pentru strictul necesar	Ne ajung pentru un trai decent	Ne ajung pentru un trai îndeplinit/ confortabil	Total
Nu muncesc suficient	22,4%	26,2%	33,6%	40,3%	30,1%
Au ghinion	5,9%	6,4%	6,5%	5,1%	6,3%
Nu au relații	15,9%	13,7%	13,1%	8,7%	13,3%
Vin din familii sărace	44,5%	42,1%	37,2%	32%	39,4%
Alt motiv	11,3%	11,7%	9,7%	13,8%	10,9%
Total	100%	100%	100%	100%	100%

TABELUL 11. Percepții cu privire la cauzele săraciei în România în funcție de nivelul educațional al respondenților
 NOTĂ: Testul chi2 = 38.045, p = .001, N = 3.469

	Educație preliceală	Educație liceală și postliceală	Educație universitară și post-universitară	Total
Nu muncesc suficient	27,3%	33%	35%	30,2%
Au ghinion	6,2%	6,9%	5,6%	6,3%
Nu au relații	13,2%	14%	12,3%	13,3%
Vin din familii sărace	43,1%	36%	32,6%	39,3%
Alt motiv	10,1%	10,1%	14,5%	10,8%
Total	100%	100%	100%	100%

se datorează faptului că persoanele atinse de sărăcie nu muncesc suficient. Dacă sintetizăm aceste opțiuni în trei categorii – unu: cei care consideră că sărăcia se datorează unor factori etico-morali (nu muncesc suficient); doi: cei care o atribuie unor factori structurali, independenți de opțiunile persoanelor sărace (originea socială, absența unor relații care să le faciliteze o reușită în viață sau ghinionul); și trei: alte motive –, atunci putem observa cu ușurință în ce straturi sociale predomină o viziune competitivă cu privire la reușita personală.

În primul rând, viziunea etico-moralizatoare ce le atribuie săracilor responsabilitatea pentru propria condiție materială este întâlnită preponderent în cadrul claselor sociale cu venituri mari. Așa cum am văzut, nivelul educațional și venitul aproximează poziția respondenților în cadrul structurii claselor sociale, și, așa cum putem observa din tabelele de mai jos, cu cât aceștia sunt mai bine situați din punct de vedere social și material, cu atât mai mare este probabilitatea să vadă sărăcia ca pe un rezultat al absenței muncii și, deci,

Oamenii au multe opinii despre ce înseamnă o societate justă sau injustă. Dvs. în ce măsură sunteți de acord cu următoarele afirmații?

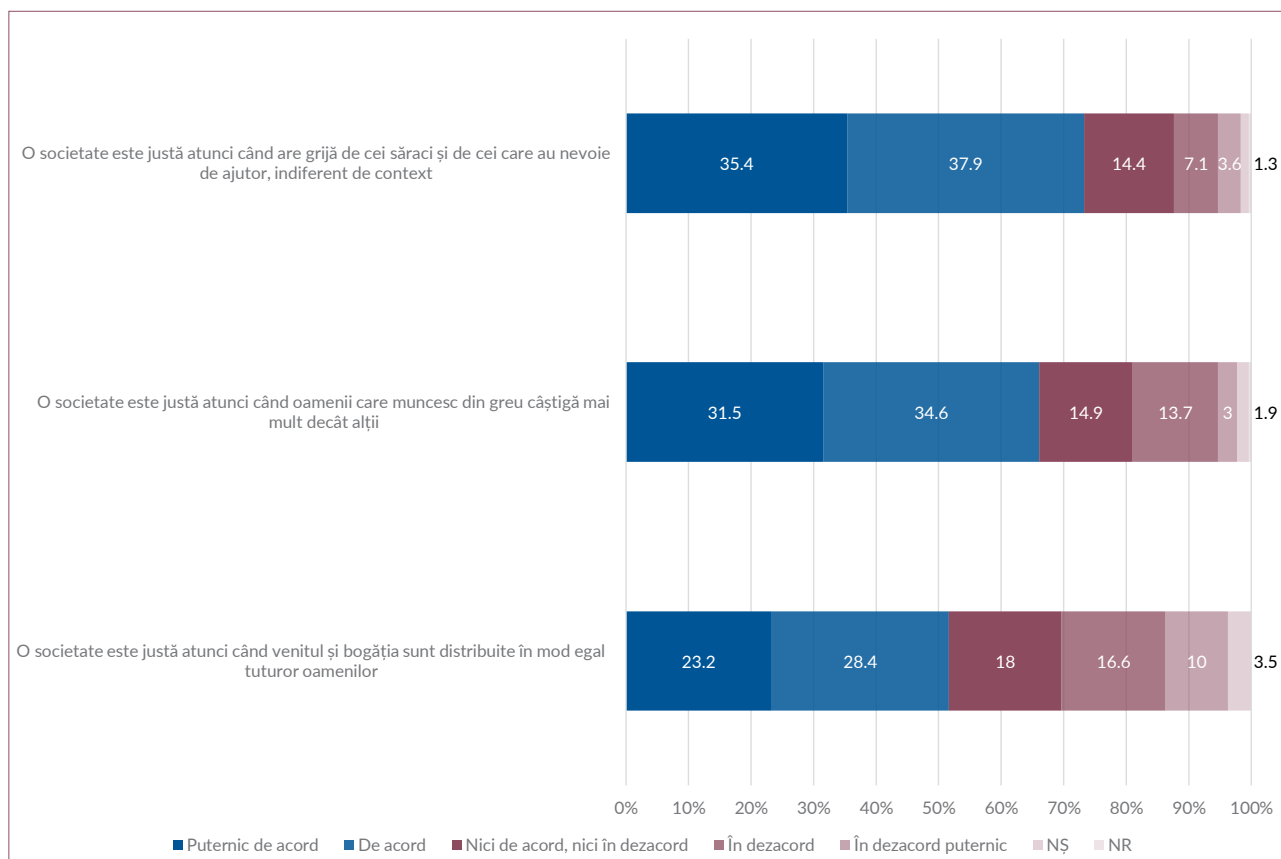

FIGURA 13. Reprezentări cu privire la ce înseamnă o societate justă

implicit, să se raporteze la propria poziție în ierarhia socială ca rezultat al efortului personal depus.

În acest context, trebuie să observăm modul în care la nivelul populației din România se structurează o viziune generală despre ce înseamnă o societate justă. Idealurile cu privire la cum ar trebui să funcționeze societatea românească și perspectivele existente referitoare la tipul de organizare a relațiilor sociale constituie o dimensiune importantă pentru determinarea valorilor dominate și a tipul de sistem social general dezirabil. Sondajul nostru pune în legătură această problemă cu felul în care sunt tematizate valorile meritocratice (estimate prin indicatori privind diferențierile pe care munca le generează), cele de solidaritate (măsurate prin sprijinul acordat persoanelor sărace, indiferent de context) și cele de egalitate socială (estimate prin susținerea redistribuirii venitului și bogăției).

În primul rând, putem observa că 73,3% dintre respondenți consideră că într-o societate justă trebuie să existe o preocupare față de persoanele sărace și față de cei care au nevoie de ajutor, indiferent de context (puternic de acord și de acord), în timp ce 10,7% se opun acestei idei. Există însă un indicator mult mai puternic care ne permite să aproximăm

valorile ce corespund unei perspective progresiste, mai precis susținerea pentru măsurile redistributive. La întrebarea în ce măsură li se pare respondenților noștri o societate justă una în care veniturile și bogăția sunt distribuite în mod egal tuturor oamenilor, avem următoarele rezultate: 51,6% dintre ei sunt puternic de acord și de acord cu această măsură, în timp ce 26,6% sunt în dezacord și în dezacord puternic. 18% dintre respondenți nu sunt nici de acord, nici în dezacord. Vorbim în acest caz de o măsură radical redistributivă și faptul că există o majoritate care o susține este în consonanță cu analiza precedentă.

POZIȚIONAREA DOCTRINARĂ PE AXA STÂNGA-DREAPTA

În continuare, vom analiza modul în care oamenii se percep pe sine în termeni de poziționare doctrinară pe un continuum de la stânga la dreapta. Modul de autopercepție are o importanță limitată datorită confuziilor și inconsistențelor ideologice pe care oamenii uneori le manifestă, însă este un indicator ce trebuie luat în considerare pentru a înțelege felul în care respondenții se plasează pe ei înșiși în acest registru și își reprezintă spațiul politic românesc. La

În materie de politică, oamenii vorbesc despre stânga și dreapta. În general vorbind, unde v-ați plasa pe următoarea scală?

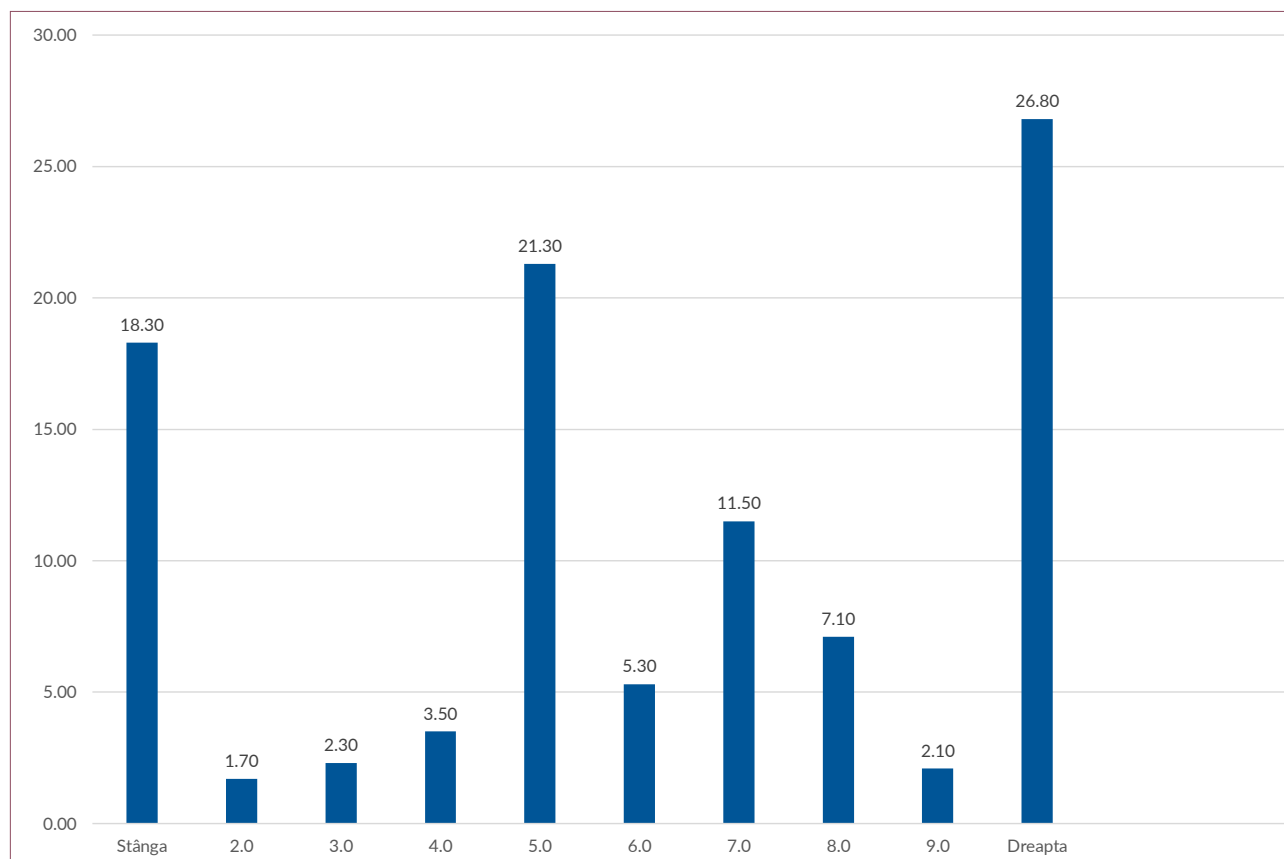

FIGURA 14. Autoidentificarea politică pe o scală stânga-dreapta (NR și NȘ excluse)

N = 2547

	Stânga	Centru-stânga	Centru	Centru-dreapta	Dreapta	Total
Educație preliceală	23%	5,5%	22,3%	17%	32,2%	100%
Educație liceală și postliceală	18%	6,3%	31,6%	18,9%	25,2%	100%
Educație universitară și postuniversitară	14,5%	6,5%	30,4%	23,1%	25,5%	100%
Total educație	20%	5,9%	26,6%	18,6%	28,8%	100%

TABELUL 12. Autoidentificarea politică în funcție de nivelul de educație (NR și NȘ excluse)

NOTĂ: Testul chi² este semnificativ (p = .001) pentru toate asocierile, N = 2.546

	Stânga	Centru-stânga	Centru	Centru-dreapta	Dreapta	Total
PSD	40,4%	4,9%	17,4%	9,2%	28,2%	100%
PNL	11,8%	5,7%	18,8%	16,6%	47,2%	100%
USR	12,4%	12,4%	27,6%	18,6%	29%	100%
AUR	22,2%	8,5%	28,8%	15%	25,5%	100%
Nu aș vota	17,2%	3,8%	35,8%	14,4%	28,8%	100%

TABELUL 13. Autoidentificarea politică în funcție de intenția de vot (NR și NȘ excluse)

NOTĂ: Testul chi² este semnificativ (p = .001) pentru toate asocierile, N = 2.545

nivelul societății românești, 12,7% se declară de stânga, 18,6% de dreapta și 18,5% se plasează între aceste două poziții, la centru (scorul 5 și 6). Ce este important de observat este faptul că peste 14,4% dintre respondenți se autopoziționează între centru și dreapta și doar 5,3% între centru și stânga. Există însă un procentaj foarte ridicat de respondenți care nu știu unde să se poziționeze pe această scală (30,5%). Dacă excludem din analiză aceste persoane care optează pentru „Nu răspund” și „Nu știu”, atunci rezultă distribuția de poziții din figura 14.

Analiza datelor ne arată că nu există o corelație semnificativă între modul în care respondenții se autopercep din punct de vedere politic ca fiind de stânga sau de dreapta și modul în care își percep propria situație materială (altfel spus, dacă sunt mai degrabă săraci sau bogați din punct de vedere material). E interesant de observat că persoanele cu un nivel scăzut de educație (fără studii liceale), care sunt asociate cu poziții profesionale mai slab remunerate, tind să se autoidentifice cu dreapta din punct de vedere politic. Peste 32,2% din totalul persoanelor care au nivel educațional preliceal se identifică cu dreapta și peste 17% cu o poziție de centru-dreapta.¹⁷

În termeni de preferințe politice, putem observa că electoratul PSD tinde să se perceapă într-o măsură mai mare de stânga decât electoratul celorlalte partide, persoanele care ar vota PNL se percep mai degrabă de dreapta, în timp ce electoratul USR împărtășește o viziune de centru - centru-dreapta. Cu toate acestea, nu putem să remarcăm o tendință de grupare foarte puternică în funcție de autopercepția doctrinară și intenția de vot. Și în cadrul electoratului PSD există un procent foarte ridicat care se declară de dreapta, aproximativ 37,4% (centru-dreapta și dreapta). Similar, 24,8% dintre cei care ar vota cu USR se consideră de stânga sau centru-stânga. Poate doar persoanele care ar vota cu PNL au un profil ceva mai clar conturat, marea majoritate (82,6%) se identifică că fiind de centru, centru-dreapta și dreapta. Persoanele care ar vota cu AUR sunt foarte eterogene în termeni de autoidentificare politică.¹⁸

PRINCIPALELE REZULTATE

Există un sprijin masiv pentru ideea unui stat social puternic și pentru implementarea de către structurile statale a unor forme de protecție socială comprehensive care să genereze mai multă egalitate socială. Datele sondajului scot în evidență și unele contradicții: simultan cu această susținere puternică pentru implementarea unor politici sociale, există și o susținere pentru reducerea generală a cheltuielilor guvernamentale și a numărului de angajați la stat.

17. În analiza de mai jos, răspunsurile la întrebarea privind autopoziționarea politică au fost recodate în felul în care urmează: 1-2 Stânga, 3-4 Centru-Stânga, 5-6 Centru, 7-8 Centru-Dreapta, 9-10 Dreapta.

18. Analiza vizează doar partidele politice mari.

- › La nivelul societății românești, se poate observa o dorință majoritară de susținere economică a grupurilor vulnerabile, de plafonare a chiriilor și de sprijinire cu locuințe a persoanelor care nu-și pot acoperi cheltuielile pentru spațiul locativ.
- › La nivelul societății românești, există o convingere generală că înainte de 1989 oamenii duceau un trai mai bun din punct de vedere socio-economic. Simultan, majoritatea consideră că după 1989 a fost mai bine din punct de vedere al drepturilor civile și al libertății de mișcare.
- › Față de anumite aspecte ale economiei de piață există o opinie în general nefavorabilă (imaginea antreprenorilor, inegalitățile sociale). Există însă dimensiuni precum meritocrația și competiția care sunt susținute de către societatea românească.

2

CE FEL DE MODEL ECONOMIC? VALORI ȘI ATITUDINI PRIVIND IMPOZITAREA, SALARIILE, PROTECȚIA SOCIALĂ ȘI POLITICILE DE MEDIU

GABRIEL BĂDESCU

Statul român are ponderea cea mai redusă a impozitelor, taxelor și contribuțiilor sociale din PIB dintre toate țările foste comuniste din UE și se află la mare distanță față de țările din zona Euro, fiind și una dintre foarte puținele țări din UE unde această pondere a scăzut după 2009. Un studiu recent mai arată și că statul român se bazează în mod covârșitor pe impozitarea consumului și a muncii, favorizând astfel plătitorii de impozite pe capital și proprietate (Ban & Rusu 2019). Astfel, începând cu 2004, impozitele pe capital și proprietate au reprezentat între 10% și 12,5% din PIB, în timp ce impozitele pe venitul corporațiilor au reprezentat între 2% și 3,2% din PIB. În plus, s-au înregistrat mai multe valori de reduceri ale contribuțiilor de asigurări sociale datorate de angajatori, transferul aproape integral al acestora asupra angajaților producându-se în 2018 (Ban & Rusu 2019).

România are din anul 2005 un sistem de impozitare a veniturilor cu o cotă unică, inițial de 16%, redusă în 2018 la 10%. Pe termen scurt, schimbarea de sistem din 2005 a avut un impact negativ semnificativ asupra încasărilor din impozitul pe venit, care s-au diminuat cu 41,7%, și a contribuit la creșterea inegalității economice. Evaluările acestui sistem de impozitare în cele câteva țări central- și est-europene care l-au adoptat – alături de România se mai regăsesc trei țări baltice, precum și Bulgaria și Ungaria –, nu au găsit argumente puternice în favoarea lui nici pe termen mediu sau lung. Dimpotrivă, modelările micro- și macroeconomice recente arată că adoptarea unor sisteme progresive în locul celor cu cotă unică ar avea efecte pozitive substanțiale asupra redistribuției și echității, contribuind la reducerea disparităților sociale, iar impactul macroeconomic al unor reforme neutre din punct de vedere bugetar ar fi pozitiv, chiar dacă cu efecte reduse (Barrios & al. 2020). Totodată, impozitarea progresivă a averilor ar avea efecte pozitive substanțiale atât asupra reducerii inegalității, cât și asupra dezvoltării economice de ansamblu (Saez & Zucman 2019).

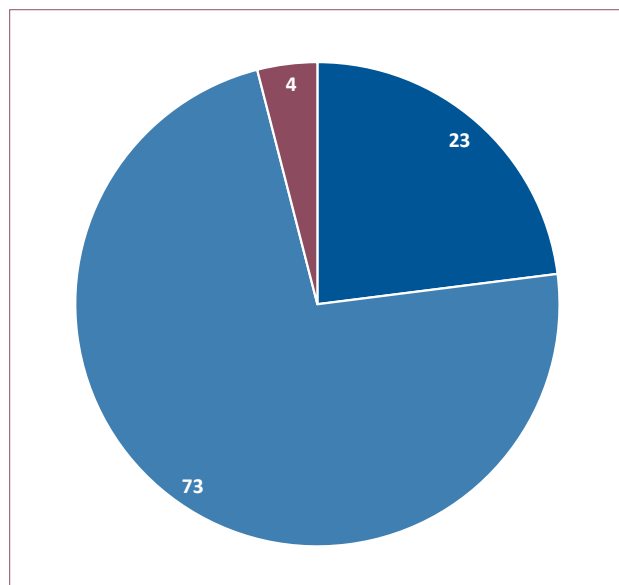
După peste 15 ani de tăcere aproape completă, în ultima perioadă au fost reluate în spațiul public din România dezbaterile privind posibilitatea schimbării modului de impozitare a veniturilor și a averilor de la o cotă unică la cote progresive. Doar interesul scăzut al liderilor de opinie și al politicianilor pentru aceste teme explică faptul că reintroducerea, acum câțiva ani, a impozitării progresive a unei categorii de venituri nu a fost însoțită de critici din partea susținătorilor fermi ai cotei unice. Astfel, începând cu 2016, impozitarea pensiilor este progresivă, iar din ianuarie 2022 diferențele de impozitare în funcție de valoarea pensiei au crescut: până la valoarea de 2.000 de lei impozitarea este zero, de la 2.000 la 4.000 de lei se aplică 10% impozit pe venit pe diferență, iar de la 4.000 de lei în sus se aplică impozit pe venit de 10% plus contribuția la sănătate de 10%.

Este important ca dezbaterile despre impozitare să continue cu o intensitate mai ridicată și să ia în considerare atât rezultatele studiilor științifice, cât și perspectiva cetățenilor. Din acest motiv, datele prezentate în acest capitol oferă o fotografie de moment extrem de utilă a atitudinilor față de diferitele modalități de impozitare. În plus, capitolul cuprinde evaluări ale convingerilor și atitudinilor privind salariile, protecția socială și politicile de mediu.

PREFERINȚE PRIVIND POLITICILE ECONOMICE ȘI FISCALE

Aproape trei sferturi dintre respondenți afirmă că preferă un mod de impozitare progresiv pentru venituri (figura 15). Nivelul de susținere este remarcabil de ridicat, ținând cont de faptul că această temă a fost aproape invizibilă în spațiul public în ultimii ani, iar puținele intervenții au fost cel mai adesea în favoarea păstrării sistemului actual.

În plus, chestionarul include o baterie cu șase întrebări despre câteva dintre tipurile de impozitare, precum și despre câteva tipuri de impozitare potențială. Răspunsurile sunt descrise în tabelul 14.

■ toată lumea ar trebui să plătească același procent din venit ca impozit, indiferent de venit; ■ cei cu venituri mai mari ar trebui să plătească un procent mai mare din venit ca impozit; ■ NS/NR

FIGURA 15. Preferințele pentru impozitarea de tip progresiv sau de tip uniform

	În foarte mare măsură	În mare măsură	În mică măsură	În foarte mică măsură	NR/NS	Total
Persoanele care sunt plătite cu salariul minim pe economie ar trebui să fie scutite de impozitul pe venit	48,7%	24%	15,2%	9%	3,1%	100%
Impozitul pe moștenire ar trebui să fie mai mare decât este acum	8,2%	12,5%	20,4%	34,8%	24%	100%
Cei care poluează mai mult ar trebui să plătească mai mult	48,1%	25%	13%	9,7%	4,1%	100%
Impozitul companiilor ar trebui să fie mai mare	23,4%	22,9%	25,5%	15,3%	12,9%	100%
Persoanele care au mai multe locuințe ar trebui să plătească impozit mai mare pentru fiecare dintre ele	30%	24,5%	19,1%	21,7%	4,7%	100%
În ce măsură credeți că în România este justificat ca cineva să se sustragă de la plata impozitelor?	6,5%	8,3%	20,7%	58,4%	6,2%	100%

TABELUL 14. Preferințe privind câteva modalități de impozitare a persoanelor și companiilor

Răspunsurile indică o susținere foarte ridicată pentru scutirea de impozitare a celor care au salariu minim pe economie (73% acord), precum și pentru impozitarea suplimentară a celor care poluează (73% acord). În privința creșterii impozitului pe moștenire, aproape trei sferturi dintre cei care și-au exprimat o opinie sunt în dezacord (73%, reprezentând 59% din total). Este și întrebarea cu rata cea mai mare de non-răspunsuri, urmare probabil a faptului că valoarea acestui tip de impozitare este puțin cunoscută. Merită notat că în România taxa pe succesiune este de 1% din valoarea proprietății transferate, indiferent de valoarea acesteia, mult sub media Uniunii Europene,

unde este de 3,8% pentru proprietăți de 350.000 USD, respectiv de 5,1% pentru proprietăți de 750.000 USD și de 10,3% pentru cele de 3 milioane USD.¹⁹ În același timp, țări precum China, Croația, India și Rusia nu au deloc impozite pentru succesiune. Este posibil ca nivelul de susținere pentru o impozitare pe succesiune de tip progresiv să fie mult mai ridicat, însă chestionarul nu a explorat această posibilitate.

19. <https://www.uhyvictor.com/uhy-international-inheritance-tax-rates-in-g7-and-eu-countries-ten-times-higher-than-emerging-economies/>.

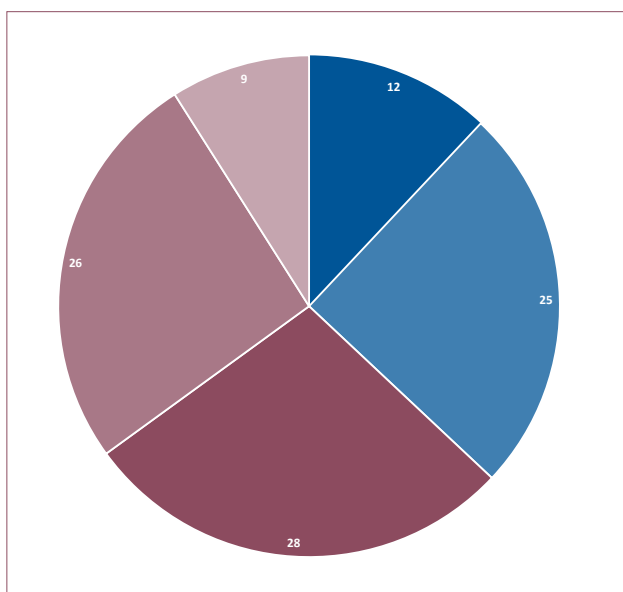
În privința impozitării suplimentare pentru cei care au mai multe locuințe, părerea este destul de împărțită: 55% sunt de acord, 41% sunt în dezacord, iar 5% nu și-au exprimat o părere.

Perspectiva de a crește impozitarea companiilor împarte respondenții în două categorii aproape egale: 46% sunt de acord, în timp ce 41% sunt în dezacord (13% nu și-au exprimat o opinie).

Aproape 80% dintre respondenți afirmă că sustragerea de la plata impozitelor nu este justificată.

În ce măsură aceste atitudini față de impozitare sunt legate unele de altele? Într-o măsură destul de redusă: singurele relații notabile care se pot stabili sunt cele între opiniile privind impozitarea progresivă, impozitarea suplimentară a celor care au mai multe locuințe și impozitarea sporită pentru companii ($0,2 < r < 0,4$). În același timp, preferințele pentru impozitare progresivă nu au o corelație semnificativă statistic cu susținerea pentru scutirea de impozit a persoanelor cu venit minim. Acest fapt sugerează că opiniile despre impozitare sunt ghidate de principii și perspective multiple, care ar trebui analizate și dezbătute mai mult în spațiul public.

Ce proporție dintre respondenți ar fi de acord cu mărirea unora dintre impozitele actuale? Bateria de întrebări cuprinde patru afirmații despre tipuri de impozite care ar putea fi mărite: pe succesiune, pentru cei care poluează, pentru firme, pentru cei care au mai multe locuințe. Figura 16 descrie proporțiile celor care sunt de acord sau nu cu măririle. Astfel, 88% ar fi de acord cu cel puțin un tip de mărire, iar 9% ar fi de

■ 0 impozite mărite; ■ un impozit mărit; ■ două impozite mărite; ■ trei impozite mărite; ■ patru impozite mărite

FIGURA 16. Proporțiile celor care susțin mărirea unor tipuri de impozite

acord cu mărirea tuturor celor patru tipuri de impozite menționate. Desigur, lista de impozite uzuale nu este completă, și nu știm dacă o parte dintre cei care susțin măririle pentru cele patru tipuri nu ar susține reduceri pentru impozitul pe locuința unică, pe teren, pentru automobil etc. Rămâne însă un rezultat clar: ideea că ar fi util ca unele tipuri de impozite să fie mărite este acceptată de aproape întreaga populație adultă din România.

Datele sondajului ne permit să ne formăm o imagine despre profilurile socio-demografice asociate atitudinilor cu privire la impozitare.

DETERMINANȚI AI ATITUDINILOR FAȚĂ DE IMPOZITARE

Analiza datelor pune în evidență șase categorii de factori asociați cu preferințele pentru impozitul progresiv: vârsta, nivelul de educație, statutul profesional, venitul subiectiv, tipul de localitate și regiunea de dezvoltare. Astfel, în rândul persoanelor mai vârstă (figura 17), al celor mai puțin educate (figura 18) și al celor cu un venit subiectiv mai redus (figura 19), proporțiile celor care susțin impozitarea progresivă a veniturilor sunt mai ridicate. Chiar și pentru categoriile cu susținerea de ansamblu cea mai scăzută – tineri, cei cu studii superioare și cei cu venitul subiectiv cel mai ridicat –, proporțiile sunt de peste 50%. În plus, cei care provin din mediul rural au un nivel de susținere ușor mai ridicat decât cei din mediul urban (82% față de

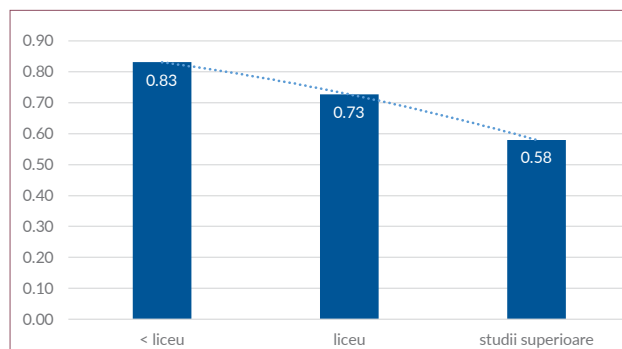
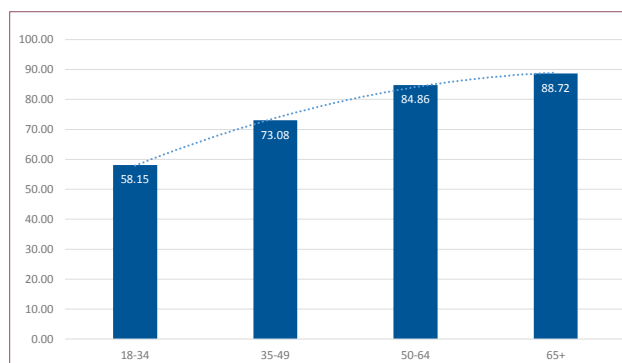

FIGURA 17 & 18. Preferința pentru impozitarea progresivă a veniturilor în funcție de categoria de vârstă (sus) și de nivelul de educație (jos)

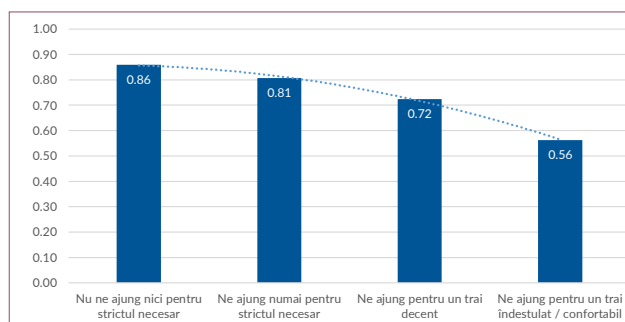

FIGURA 19. Preferința pentru impozitarea progresivă a veniturilor în funcție de venitul subiectiv

71%), iar cei din București-Ilfov au un nivel mai scăzut decât în restul țării (68% față de 76%).

Întrucât unele dintre atributele socio-demografice incluse în analiză sunt corelate între ele (de exemplu, persoanele mai în vârstă tind să fie mai puțin educate și cu venituri subiective mai mici), este utilă o analiză statistică care permite identificarea efectelor distincte.²⁰ Concluzia analizei este că vârsta are efectul cel mai important, urmată de mediul de rezidență, apoi de nivelul de educație. Oarecum surprinzător, venitul subiectiv are efectul cel mai slab, aflat la limita semnificației statistice. Pentru a observa efectele vârstei, ar merita realizarea unor cercetări suplimentare, întrucât din datele unui singur sondaj nu este clar dacă este vorba despre un efect de generație (adică

dacă susținerea mai mare vine din partea celor care au cunoscut direct impozitarea progresivă) sau despre efectul ciclului de viață (adică al faptului ipotetic că, pe măsură ce îmbătrânesc, oamenii tind să fie mai sensibili față de teme de egalitate și redistribuiri).

În ansamblu, atitudinile față de impozitare sunt slab sau deloc corelate cu determinanți socio-economici și cu încrederea în instituții. Excepția notabilă este vârsta respondenților. Astfel, persoanele mai în vârstă susțin în mai mare măsură decât restul respondenților o creștere a impozitării companiilor, a celor care poluează și a persoanelor care au mai multe locuințe. De asemenea, cei mai în vârstă consideră mai rar decât ceilalți că plata impozitelor nu este justificată (tabel 15).

În ce măsură autoplasarea pe axa stânga-dreapta este asociată preferințelor pentru anumite politici privind impozitarea? Datele indică faptul că respondenții care susțin impozitarea progresivă tind să se plaseze mai frecvent la stânga decât cei care susțin impozitarea uniformă. Relația nu este însă intensă, și chiar și pentru cei care preferă varianta progresivă autoplasarea la dreapta este mai frecventă decât la stânga (44,7% la dreapta, față de 30,6% la stânga) (tabelul 16). Este și mai surprinzător că asocierea între autoplasarea ideologică și preferința pentru tipul de impozitare este puternică în cazul celor cu nivel de educație scăzut, este medie pentru cei cu educație de mijloc și este absentă în cazul celor cu studii superioare.

	Gen (bărbați)	Vârstă	Educație	Venit	Rural	Încredere în instituții
Persoanele care sunt plătite cu salariul minim pe economie ar trebui să fie scutite de impozitul pe venit	0	-	--	-	0	0
Impozitul pe moștenire ar trebui să fie mai mare decât este acum	0	-	0	0	0	+
Cei care poluează mai mult ar trebui să plătească mai mult	0	+++	+	0	0	0
Impozitul companiilor ar trebui să fie mai mare	0	+++	0	0	0	0
Persoanele care au mai multe locuințe ar trebui să plătească impozit mai mare pentru fiecare dintre ele	0	+++	---	0	0	0
În ce măsură credeți că în România este justificat ca cineva să se sustragă de la plata impozitelor?	0	---	-	0	0	-

TABELUL 15. Determinanți ai susținerii unor afirmații privind impozitarea

NOTĂ: Căsuțele din tabel reprezintă efectele variabilelor explicative de pe coloane asupra variabilelor dependente de pe linii evaluate prin modele de regresie multiplă.
 - înseamnă efect negativ și $p < 0,05$; -- efect negativ și $p < 0,01$;
 - - - efect negativ și $p < 0,001$
 + înseamnă efect pozitiv și $p < 0,05$; ++ efect pozitiv și $p < 0,01$; +++ efect pozitiv și $p < 0,001$

20. Adică în condiții de control statistic pentru efectul celorlalți determinanți. Analiza statistică este realizată cu un model de regresie logistică.

		Autoplasarea pe axa stânga-dreapta			Total
		Stânga	Centru	Dreapta	
Care dintre următoarele opinii este mai apropiată de ceea ce credeți despre impozite în România?	Toată lumea ar trebui să plătească același procent din venit ca impozit, indiferent de venit	16,9%	31,4%	51,7%	100%
	Cei cu venituri mai mari ar trebui să plătească un procent mai mare din venit ca impozit	30,6%	24,7%	44,7%	100%
Total		27,3%	26,3%	46,4%	100%

TABELUL 16. Relația dintre preferința pentru impozitarea progresivă a veniturilor și autoplasarea pe axa stânga-dreapta

Asocierile dintre preferințele pentru cele cinci tipuri de politici privind impozitarea evaluate în chestionar și autoplasarea pe axa stânga-dreapta sunt apropiate de zero. Doar în cazul impozitării suplimentare a poluatorilor și al impozitării sporite a companiilor, respondenții autoplașați la stânga au o susținere mai ridicată și mai semnificativă statistic decât cei plasați la dreapta (tabelul 17).

Aceste rezultate sunt în concordanță cu rezultatele studiilor anterioare despre utilizarea etichetelor de stânga și dreapta în România. Chiar și în cercetările recente, proporțiile de subiecți care operează în mod consistent cu aceste concepte, adică realizează o corespondență între preferința pentru partide, plasarea lor ideologică și plasarea ideologică proprie, sunt sub un sfert. Elementul de noutate aici este faptul că nivelul de educație nu este asociat pozitiv unui nivel de concordanță ridicat.

ATITUDINI FAȚĂ DE SINDICALIZARE ȘI FAȚĂ DE INTERVENȚIILE STATULUI PE PIAȚA MUNCII, ASUPRA PENSIILOR ȘI A LOCUIRII

Datele sondajului arată o susținere aproape unanimă față de creșterea salariului minim pe economie: 82% dintre respondenți sunt total de acord, iar alți 10% sunt de acord (tabelul 18). Rezultatul este cu atât mai remarcabil cu cât aproape toți dintre cei cu venituri mari susțin creșterea salariului minim: doar 4% dintre cei din categoria cea mai înaltă de venit subiectiv („veniturile gospodăriei ne ajung pentru un trai confortabil”) se opun acestei măsuri.

Este remarcabilă și susținerea arată de respondenți pentru organizarea angajaților în sindicate, în contextul în care reprezentările sindicatelor în mass media sunt cel mai adesea negative: 70% dintre ei sunt de acord ca angajații să fie sprijiniți să formeze sindicate, față de doar 8% care se opun. În același timp, 43% consideră

că sindicatele urmăresc doar interesele liderilor lor, față de 24% care sunt în dezacord cu această afirmație. Aproximativ o treime dintre respondenți susțin organizarea de sindicate, dar sunt critici la adresa liderilor de sindicat. O explicație posibilă pentru aceste opinii ar fi aceea că respondenții consideră că există o suprapunere notabilă între interesul liderilor de sindicat și cel al angajaților, probabil mai ridicată decât în cazul intereselor patronatului și cele ale angajaților. O altă explicație ar putea să fie aceea a susținerii față de apariția unor sindicate noi, dar nu în aceeași măsură și pentru sindicatele existente.

Datele indică păreri mai uniform împărțite, dar totuși preponderent de susținere a două afirmații care se referă la angajații de la stat: 44% dintre respondenți consideră că numărul lor ar trebui redus, față de 31% care sunt în dezacord cu această afirmație. Totodată, 43% afirmă că salariile la stat sunt prea mari, față de 28% care afirmă că sunt prea mici. Cele două categorii de opinie sunt în mare măsură concordante: cei care consideră că angajații la stat sunt prea mulți tind să considere și că salariile lor sunt prea mari, și invers. Doar 15% dintre toți respondenții au atitudini discordante, adică susținere pentru una dintre cele două măsuri și opoziție pentru cealaltă.

Analiza datelor pune în evidență încă o suprapunere între opiniile exprimate: respondenții care sunt în favoarea organizării angajaților în sindicate tind să fie în mai mare măsură de acord cu mărirea salariului minim: doar 11% au atitudini discordante.

În ansamblu, atitudinile față de rolul statului pe piața muncii sunt slab sau deloc corelate cu determinanți socio-economici și cu perspectiva asupra instituțiilor. Există trei excepții notabile: bărbații susțin într-o măsură substanțial mai mare decât femeile ca numărul angajaților la stat să fie redus; atât femeile, cât și respondenții tineri susțin într-o măsură mai ridicată decât restul respondenților ca salariul minim pe economie să fie mai mare (tabel 19). Nici în cazul atitudinilor față

VALORI ȘI ATITUDINI PRIVIND IMPOZITAREA, SALARIILE, PROTECȚIA SOCIALĂ ȘI POLITICILE DE MEDIU

		Autoplasarea pe axa stânga-dreapta			Total
		Stânga	Centru	Dreapta	
Persoanele plătite cu salariul minim pe economie ar trebui scutite de impozitul pe venit	În foarte mare măsură	28,7%	25,3%	46%	100%
	În mare măsură	27,2%	30,1%	42,7%	100%
	În mică măsură	24,2%	27,5%	48,3%	100%
	În foarte mică măsură	28%	21,3%	50,7%	100%
Total		27,5%	26,5%	46%	100%

Impozitul pe moștenire ar trebui să fie mai mare decât este acum	În foarte mare măsură	22,1%	18,6%	59,3%	100%
	În mare măsură	34,5%	21,8%	43,7%	100%
	În mică măsură	21,6%	28,6%	49,7%	100%
	În foarte mică măsură	26,9%	26,6%	46,5%	100%
Total		26,1%	25,4%	48,5%	100%

Cei care poluează mai mult ar trebui să plătească mai mult	În foarte mare măsură	29,4%	28,9%	41,6%	100%
	În mare măsură	26,8%	24,6%	48,7%	100%
	În mică măsură	23,1%	24,8%	52,1%	100%
	În foarte mică măsură	24,5%	26,5%	49%	100%
Total		27,3%	26,9%	45,8%	100%

Impozitul companiilor ar trebui să fie mai mare	În foarte mare măsură	31,3%	24,8%	43,9%	100%
	În mare măsură	27,2%	25,7%	47%	100%
	În mică măsură	28,5%	24,8%	46,7%	100%
	În foarte mică măsură	17,7%	28,6%	53,7%	100%
Total		26,9%	25,7%	47,3%	100%

Persoanele care au mai multe locuințe ar trebui să plătească impozit mai mare pentru fiecare dintre ele	În foarte mare măsură	24,7%	28,7%	46,6%	100%
	În mare măsură	32,9%	29%	38,2%	100%
	În mică măsură	24,6%	24,6%	50,8%	100%
	În foarte mică măsură	25%	21,9%	53,1%	100%
Total		26,7%	26,4%	46,9%	100%

TABELUL 17. Relația dintre preferințele pentru anumite politici privind impozitarea și autoplasarea pe axa stânga-dreapta

	Dezacord total	2	3	4	Acord total	NR/NȘ	Total
Numărul angajaților la stat ar trebui redus	22,8%	8,1%	19,1%	10,9%	33,5%	5,6%	100%
Angajații ar trebui sprijiniți să se organizeze în sindicate	4,4%	4,1%	13,5%	21,1%	49,1%	7,4%	100%
Sindicatul urmăresc doar interesele liderilor lor	10,5%	13%	23,1%	15,7%	27,3%	10,5%	100%
Salariile la stat sunt prea mari	16,7%	11,3%	22,1%	14,4%	28,2%	7,2%	100%
Salariul minim (pe economie) ar trebui să fie mai mare	1,5%	1,2%	3,7%	10,4%	81,9%	1,4%	100%

TABELUL 18. Atitudinile respondenților față de rolul statului pe piața muncii pe o scală de la 1 (dezacord total) la 5 (acord total)

	Gen (bărbați)	Vârsta	Educație	Venit	Rural	Încredere în instituții
Numărul angajaților la stat ar trebui redus	+++	0	+	0	0	0
Angajații ar trebui sprijiniți să se organizeze în sindicate	0	0	0	0	0	0
Sindicatul urmăresc doar interesele liderilor lor	0	0	0	0	0	0
Salariile la stat sunt prea mari	0	0	0	0	0	0
Salariul minim (pe economie) ar trebui să fie mai mare	--	---	-	0	0	0

TABELUL 19. Determinanți ai atitudinilor respondenților față de rolul statului pe piața muncii

Notă: Căsuțele din tabel reprezintă efectele variabilelor explicative de pe coloane asupra variabilelor dependente de pe linii evaluate prin modele de regresie multiplă.
 - înseamnă efect negativ și $p < 0,05$; -- efect negativ și $p < 0,01$;
 - - - efect negativ și $p < 0,001$
 + înseamnă efect pozitiv și $p < 0,05$; ++ efect pozitiv și $p < 0,01$; +++ efect pozitiv și $p < 0,001$

de rolul statului pe piața muncii, autoplasarea pe axa stânga-dreapta nu este un predictor însemnat. Doar în cazul preferinței pentru creșterea salariului minim pe economie persoanele care se consideră a fi de stânga tind să susțină mai frecvent creșterea salariului minim pe economie, însă relația este puțin intensă.

Respondenții sondajului au fost întrebați dacă preferă valori mai mari, la fel sau mai mici ale salariului minim, ale venitului minim garantat (VMG), ale pensiei minime și ale ajutorului de șomaj. Pentru fiecare dintre cele patru categorii, majoritatea respondenților a preferat mărirea (tabelul 20). Figura 20 reprezintă distribuția respondenților în funcție de numărul de tipuri de venit minim care ar trebui mărite. Astfel, 54% dintre subiecți optează pentru mărirea tuturor tipurilor de venit. La cealaltă extremă, sunt 5% care nu preferă

mărirea pentru niciunul dintre cele patru tipuri. Sondajul nu cuprinde însă date despre nivelul de informare al subiecților privind valorile din prezent, și nici despre nivelul modificărilor preferate de către subiecți. Este foarte probabil ca o parte însemnată dintre subiecți să perceapă numărul beneficiarilor ca fiind mult mai ridicat decât cel real, iar valoarea VMG mai mare.²¹

	Prea mic/ă	Potrivit/ă	Prea mare	NȘ/NR	Total
Salariul minim	88,7%	6,7%	1,1%	3,5%	100%
Venit minim garantat	82,2%	8,7%	2%	7,2%	100%
Pensia minimă	89%	6,4%	1,2%	3,3%	100%
Ajutorul de șomaj	62,3%	10,7%	3,3%	23,7%	100%

TABELUL 20. Preferințele respondenților privind valoarea salariului minim, a venitului minim garantat, a pensiei minime și a ajutorului de șomaj

21. Numărul de beneficiari (familii și persoane singure) în decembrie 2021 a fost de 159.123. Valoarea medie a VMG a fost de 260 lei, iar pentru persoanele singure este 142 lei. Sursa: https://www.mmanpis.ro/dli/decembrie.2021/VMG_Decembrie_2021.pdf.

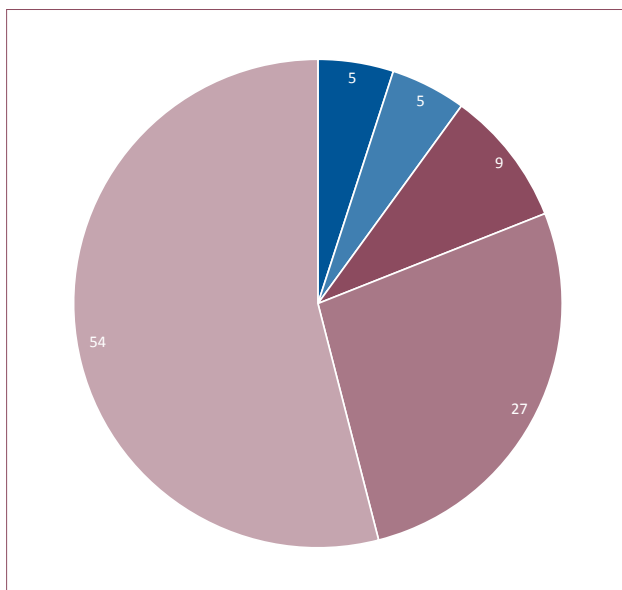

FIGURA 20. Numărul de tipuri de venituri minime care ar trebui mărite.

FIGURA 20. Numărul de tipuri

de venituri minime care ar trebui mărite

Dacă este așa, atunci susținerea pentru mărire ar fi probabil chiar mai ridicată, inclusiv valoarea măririi.

Datele arată suprapuneri ridicate între preferințele de modificare: cei care optează pentru creșterea unui tip de venit au o șansă ridicată să prefere creșteri și pentru celalalte tipuri. Dintre atributele socio-demografice, doar tipul de localitate este un predictor semnificativ statistic pentru aceste preferințe: cei care locuiesc în urban sunt mai frecvent în favoarea măririlor. Nici în cazul preferințelor privind aceste valori minime autoplasarea pe axa stânga-dreapta nu este un predictor însemnat.

Aproape două treimi dintre respondenți susțin acordarea de pensii minime persoanelor care au depășit 65 de ani, indiferent de anii de muncă și de contribuții, în timp ce un sfert sunt în dezacord cu

asemenea măsuri. În același timp, peste două treimi sunt în favoarea stabilirii valorii pensiei doar în funcție de contribuțiile pe durata anilor de muncă. Pentru aproximativ o treime dintre subiecți răspunsurile sunt contradictorii: susțin atât acordarea de pensii minime fără condiții legate de contribuții, cât și stabilirea valorii pensiei doar în funcție de contribuții. Este posibil ca o parte dintre acești respondenți să opteze de fapt pentru o variantă hibridă, neinclusă în opțiuni: valoarea pensiei legată de contribuții combinată cu o pensie minimă, care există și în prezent și are valoarea de 1.000 lei/lună, pentru cei care au contribuții sub un anumit nivel.

STAT, CAPITAL ȘI ANGAJAȚI

Răspunsurile subiecților indică preferințe puternice în favoarea sprijinirii firmelor cu capital românesc: 85% dintre respondenți afirmă că statul ar trebui să susțină mai mult firmele cu capital românesc decât pe cele cu capital străin, iar 54% ar prefera să lucreze într-o firmă cu capital românesc mai degrabă decât într-o firmă cu capital străin (față de 34% care ar prefera o firmă străină). De asemenea, peste două treimi dintre respondenți consideră că statul ar trebui să țină cont mai mult de ce vor angajații decât de ce vrea patronatul (71%, față de 21% care sunt în favoarea patronatului). În același timp, peste jumătate dintre subiecți afirmă că statul ar trebui să acorde mai multă atenție dorințelor mediului de afaceri (55%, față de 33% care susțin contrariul). Este surprinzătoare opoziția față de reducerea săptămânii de lucru: 79% sunt în dezacord și doar 17% sunt de acord. Cel mai probabil respondenții asociază reducerea numărului de zile lucrătoare cu o reducere proporțională a salariului, însă tema ar trebui investigată mai mult în studii ulterioare.

Analiza factorilor socio-economici care ar putea influența atitudinile respondenților față de relațiile dintre stat, capital și angajați indică preferința respondenților tineri pentru firmele cu capital străin (54% dintre cei de 18-34 ani preferă firmele cu capital

	În foarte mare măsură	În mare măsură	În mică măsură	În foarte mică măsură	NR/NȘ
Statul ar trebui să țină seama mai mult de ce vrea mediul de afaceri, patronatul	20,9%	34,2	21,9	11,1	11,9
Statul ar trebui să țină seama mai mult de ce vor angajații decât de ce vrea patronatul	34,3%	36,4%	15,7%	5,2%	8,4%
Aș prefera să lucrez la o firmă cu capital străin decât la una cu capital românesc	17,1%	16,7%	25,3%	29,1%	11,7%
Statul ar trebui să susțină mai mult firmele cu capital românesc decât pe cele cu capital străin	62,4%	22,8%	7,3%	3,9%	3,6%
Statul ar trebui să reducă săptămâna de lucru	5,9%	11,2%	21,5%	57,5%	4%

TABELUL 21. Atitudinile respondenților față de relațiile dintre stat, capital și angajați

	Gen (bărbați)	Vârstă	Educație	Venit	Rural	Încredere în instituții
Statul ar trebui să țină seama mai mult de ce vrea mediul de afaceri, patronatul	0	0	0	-	0	0
Statul ar trebui să țină seama mai mult de ce vor angajații decât de ce vrea patronatul	0	0	---	-	0	0
Aș prefera să lucrez la o firmă cu capital străin decât la una cu capital românesc	0	---	0	0	0	0
Statul ar trebui să susțină mai mult firmele cu capital românesc decât pe cele cu capital străin	0	0	0	0	0	0
Statul ar trebui să reducă săptămâna de lucru	0	---	0	0	--	0

TABELUL 22. Determinanți ai atitudinilor respondenților față de relațiile dintre stat, capital și angajați

NOTĂ: Căsuțele din tabel reprezintă efectele variabilelor explicative de pe coloane asupra variabilelor dependente de pe linii evaluate prin modele de regresie multiplă.
 - înseamnă efect negativ și $p < 0,05$; - - efect negativ și $p < 0,01$;
 - - - efect negativ și $p < 0,001$
 + înseamnă efect pozitiv și $p < 0,05$; + + efect pozitiv și $p < 0,01$; + + + efect pozitiv și $p < 0,001$

străin, față de aproximativ o treime dintre cei de alte vârste). De asemenea, în rândul tinerilor opoziția față de reducerea săptămânii de lucru este mai redusă: 68% dintre cei de 18-34 ani se opun, față de peste 85% între cei de peste 50 de ani. Persoanele cu studii superioare au o preferință mai slabă pentru ideea ca statul să țină cont de dorințele angajaților în detrimentul patronatului decât cei cu educație mai redusă: 66% dintre cei cu studii superioare sunt în favoarea intervenției statului, față de 83% din rândul celor cu studii sub cele liceale.

În ceea ce privește autoplasmarea pe axa stânga-dreapta, respondenții care se plasează la stânga se opun în mai mare măsură reducerii săptămânii de lucru decât cei de la dreapta: 87%, în comparație cu 76%, sunt în dezacord.

PRINCIPALELE REZULTATE

▶ Impozitarea progresivă a veniturilor și impozitarea suplimentară a celor ce poluează se bucură de un nivel ridicat de susținere în societate. În schimb, creșterea impozitării pe moștenire este extrem de nepopulară, în timp ce perspectiva de a crește impozitarea companiilor și impozitarea suplimentară a celor care au mai multe locuințe împarte respondenții în două categorii aproape egale.

▶ Există un acord foarte larg despre faptul că plata impozitelor este justificată. Marea majoritate a respondenților susțin mărirea a cel puțin unui tip de impozit dintre cele evaluate.

▶ În ansamblu, atitudinile față de impozitare sunt slab sau deloc corelate între ele, precum și cu diverși determinanți socio-economici, cu încrederea în instituții și cu poziționarea pe axa stânga-dreapta. Excepția notabilă este vârsta respondenților. Aceste rezultate sugerează că opiniile asupra impozitării nu

au la bază convingeri și cunoștințe clare, ca urmare a absenței dezbaterilor despre aceste chestiuni din spațiul public.

▶ Datele sondajului arată o susținere masivă pentru politicile în favoarea salariaților – există o susținere aproape unanimă față de creșterea salariului minim pe economie și o susținere majoritară pentru susținerea de către stat a organizării angajaților în sindicate, în ciuda faptului că percepțiile asupra liderilor de sindicat sunt preponderent negative. Totodată, sondajul scoate la iveală o percepție negativă despre angajații la stat, care e larg răspândită.

▶ Ideea reducerii săptămânii de lucru la patru zile lucrătoare este extrem de nepopulară.

▶ O majoritate foarte largă a subiecților afirmă că statul ar trebui să susțină mai mult firmele cu capital românesc decât pe cele cu capital străin, iar puțin peste jumătate dintre respondenți ar prefera să lucreze într-o firmă cu capital românesc mai degrabă decât într-o firmă cu capital străin. Analiza factorilor socio-economici care ar putea influența atitudinile respondenților față de relațiile dintre stat, capital și angajați indică preferința respondenților tineri pentru firmele cu capital străin.

▶ Peste două treimi dintre respondenți consideră că statul ar trebui să țină cont mai mult de ce vor angajații decât de ce vrea patronatul. În același timp, peste jumătate dintre subiecți afirmă că statul ar trebui să acorde mai multă atenție mediului de afaceri.

3

EDUCAȚIA ȘI SĂNĂTATEA: CE PUTEM CERE DE LA DOUĂ SISTEME AFLATE ÎN SUBDEZVOLTARE CRONICĂ?

CLAUDIU TUFÎȘ

Cercetarea de față a inclus două secțiuni cu întrebări privind educația și sănătatea. Atât sistemul de educație, cât și cel de sănătate au fost constant subfinanțate de stat, până la punctul în care se poate vorbi despre acestea ca fiind caracterizate de subdezvoltare cronică. Educația și sănătatea, precum și modul în care respondenții se raportează la aceste două sisteme reprezintă temele centrale ale acestui capitol din raport.

La nivel declarativ, societatea românească a ajuns la consens în ce privește rolul educației: aceasta este o componentă vitală a societății și, de cele mai multe ori, este oferită drept una dintre principalele soluții pentru rezolvarea multor probleme cu care se confruntă România. Acest consens, însă, nu se regăsește întotdeauna și în acțiunile principalilor actori din sistemul educațional, astfel încât o parte dintre problemele care afectează învățământul românesc se perpetuează și se agravează de la an la an. Printre cele mai importante astfel de probleme se numără inegalitatea de acces la educație în funcție de mediul rezidențial și de avere, subfinanțarea cronică a învățământului și cercetării, lipsa de predictibilitate în ceea ce privește funcționarea sistemului de învățământ și un deficit important de personal calificat.

PERCEPȚII ASUPRA SISTEMULUI DE EDUCAȚIE

Cele enumerate anterior formează contextul în care pot fi interpretate percepțiile cetățenilor români despre principalele teme abordate în această secțiune: echitatea sistemului educațional din România, determinanții succesului elevilor la școală și opiniile privind principala funcție pe care ar trebui să o aibă sistemul de învățământ în pregătirea copiilor.

Datele din figura 21 indică în ce măsură respondenții consideră că sistemul de educație din România este echitabil. Mai mult de jumătate dintre respondenți (59%) consideră în măsură mare sau foarte mare că sistemul de educație îi avantajează pe copiii din familiile înstărite și doar 41% consideră că acest lucru se întâmplă doar în mică sau în foarte mică măsură. Rezultatul nu este neapărat surprinzător, dat fiind că tema profesorilor care favorizează elevii proveniți din astfel de familii a fost dintotdeauna unul din subiectele cele mai la îndemână pentru mass media, încă din perioada comunistă. Percepțiile privind modul în care sistemul de educație îi încurajează pe cei mai buni și cei mai talentați sunt împărțite aproape egal: 49,5% sunt de acord în mare sau foarte mare măsură cu această afirmație, în timp ce 51,5% sunt mai degrabă sceptici. În ceea ce privește atenția acordată elevilor cu probleme de învățare, doar 21% din respondenți consideră că sistemul de educație le acordă prea multă atenție, în timp ce 79% consideră doar în mică sau foarte mică măsură că acestora li se acordă prea multă atenție.

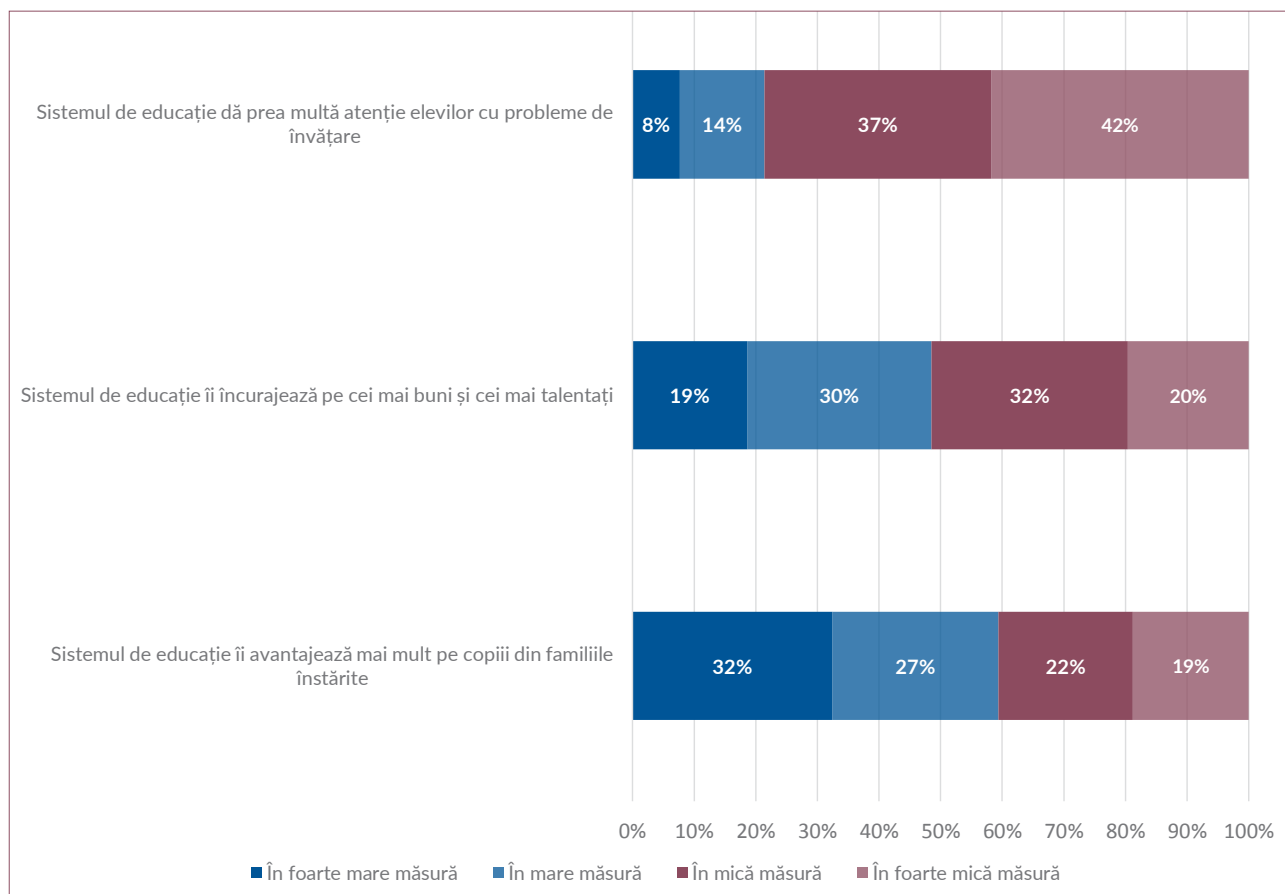

FIGURA 21. Percepții privind echitatea sistemului de educație din România (%)

NOTĂ: Procente calculate din răspunsurile valide. Rotunjirile pot face ca suma să difere de 100%

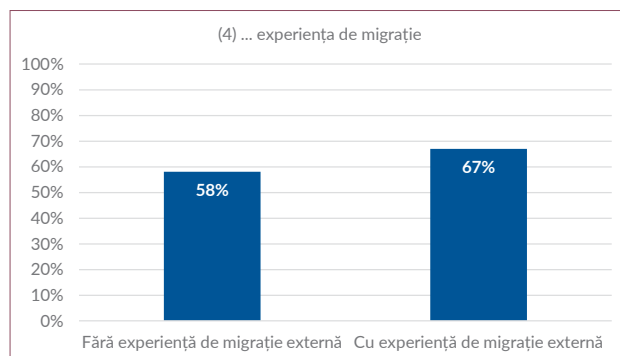
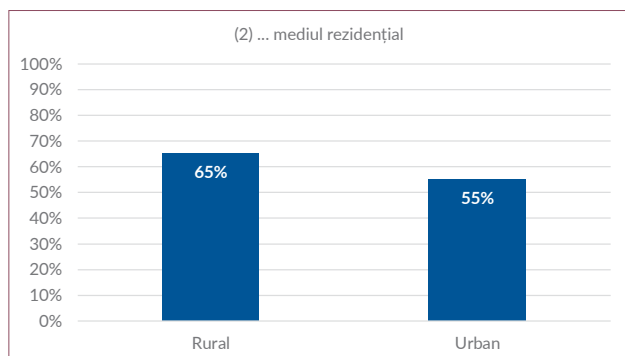
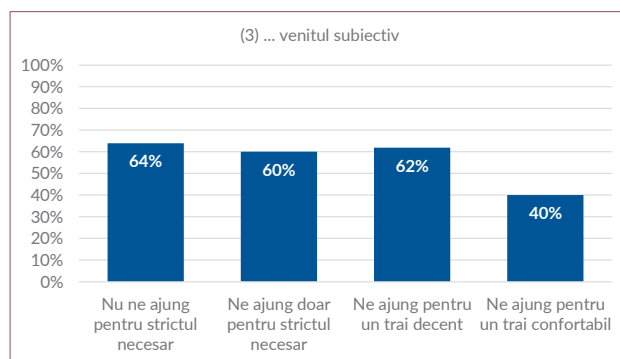
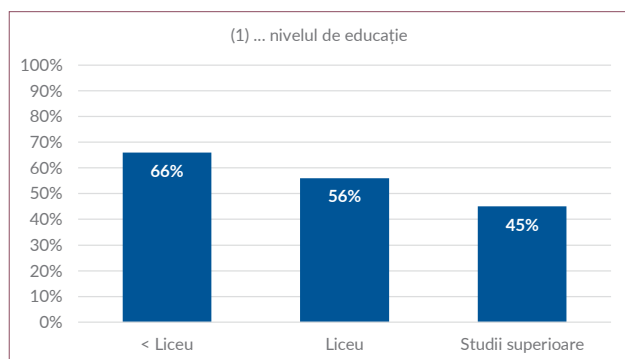

FIGURA 22. Procentul respondenților care consideră în măsură mare sau foarte mare că sistemul de educație avantajează copiii din familii înstărite, în funcție de...

NOTĂ: Toate asocierile sunt semnificative (testul chi pătrat este semnificativ, $p < 0,05$).

Datele din figura 22 arată că percepțiile privind avantajarea copiilor din familii înstărite variază în funcție de anumite caracteristici ale respondenților. Rezultatele par să sugereze că cei cu resurse insuficiente (fără bacalaureat – 66%, din mediu rural – 65%, cu un venit insuficient pentru strictul necesar – 64%) percep într-o măsură mai mare un anumit nivel de inechitate în tratamentul elevilor. De partea cealaltă, respondenții cu studii superioare (45%), din urban (55%) și cu venituri care le asigură un trai confortabil (40%) percep în măsură mai mică astfel de situații. Merită remarcat și faptul că 67% dintre cei care au experiența migrației internaționale în gospodărie, direct sau indirect, consideră că sistemul de educație din România avantajează copiii familiilor înstărite. În acest caz este nevoie de investigații suplimentare, calitative, pentru a determina dacă experiența de migrație le oferă un punct de comparație diferit de sistemul de educație din România, și anume sistemul de educație din țara de destinație.

Diferențe similare există și pentru celelalte două întrebări din acest pachet de întrebări, mai ales în raport cu nivelul de educație al respondentului și cu mediul rezidențial: respondenții din mediul urban și cei cu studii superioare consideră în mai mare măsură decât ceilalți că sistemul de educație nu ajută suficient copiii cu probleme de învățare și că nu sprijină suficient elevii buni și talentați.

Per ansamblu, cele trei întrebări arată o evaluare mai degrabă negativă a echității sistemului de educație din România: acesta este perceput mai curând ca favorizând elevii care provin din familii înstărite, ca nefiind suficient de încurajator cu cei mai buni și talentați elevi și ca nefiind suficient de atent cu elevii care au probleme de învățare.

În figura 23 sunt prezentate date privind importanța pe care respondenții o acordă unor factori care ar putea influența succesul elevilor la școală. Toți cei șase factori sunt considerați ca fiind foarte importanți de majoritatea respondenților, dar pe primul loc se află, la egalitate – cu 83% –, efortul elevilor și calitatea profesorilor, ambele caracteristici ale principalilor actori implicați în actul educațional. Urmează, cu 77%, implicarea părinților, interesul direct și nemijlocit pe care aceștia îl acordă copiilor și experiențelor pe care aceștia le au la școală. Dotarea școlii este considerată ca fiind foarte importantă de 73% dintre respondenți. Pe ultimele două locuri se află doi factori care țin în principal de posibilitatea părinților de a investi resurse financiare suplimentare în pregătirea copiilor: 61% consideră că resursele financiare ale familiei sunt foarte importante pentru succesul copiilor, în timp de doar puțin peste 50% consideră că meditațiile sunt foarte importante.

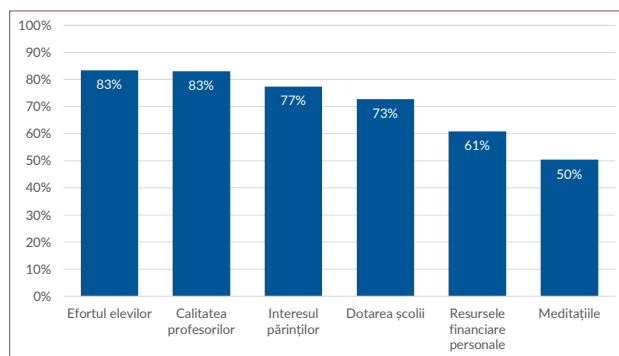

FIGURA 23. Percepții privind factorii importanți pentru succesul școlar (% foarte important)
Notă: Procente calculate din răspunsurile valide

Analizele statistice²² sugerează o grupare a celor șase factori pe trei dimensiuni: o primă dimensiune, cea mai importantă, formată din efortul elevilor și calitatea profesorilor (o putem numi *implicare a actorilor*), o a doua dimensiune formată din resursele financiare ale familiei și meditații (o putem numi *resurse financiare*) și o a treia, cu elemente comune celorlalte două dimensiuni, formată din dotarea școlii și interesul părinților (ar putea fi numită *resurse suport*).

Dat fiind că nu există un consens cu privire la importanța celor doi indicatori ce compun dimensiunea resurselor financiare, am analizat modul în care răspunsurile variază în funcție de alte caracteristici ale respondenților. Deși am luat în calcul mai multe variabile care ar putea influența răspunsurile la această întrebare – gen, vârstă, educație, educația părinților, ocupație, mărimea gospodăriei, mediul rezidențial, evaluarea subiectivă a veniturilor etc. –, doar în două cazuri am putut identifica diferențe semnificative statistice și care să fie și suficient de mari pentru a avea sens. Nivelul de educație al respondentului influențează semnificativ modul în care acesta evaluează importanța acestor doi factori pentru succesul școlar: cei care au studii superioare consideră în mai mică măsură (49%) decât cei care au doar liceu (57%) sau care nu au diplomă de bacalaureat (67%) că resursele financiare ale familiei sunt importante pentru succesul copiilor la școală. În cazul opiniei cu privire la importanța meditațiilor, diferențele sunt și mai mari: doar 34% dintre cei cu studii superioare consideră că meditațiile sunt un factor important, comparativ cu 49% dintre cei cu liceu și 56% dintre cei fără diplomă de bacalaureat.

Relația dintre vârsta respondentului și opinia acestuia cu privire la importanța meditațiilor este și mai interesantă: doar 47% dintre cei mai tineri de 35 de ani consideră că meditațiile sunt importante, comparativ cu 52% dintre cei cu vârsta cuprinsă între 35 și 49 de ani și cu 57% dintre cei cu vârsta cuprinsă între 50 și 64 de ani. Astfel, importanța meditațiilor este mai redusă pentru cei care au trecut cel mai recent prin sistemul de educație, ceva mai crescută pentru cei care au terminat ciclul liceal cu mai mult de două decenii în urmă și are

22. Am folosit un model de analiză factorială exploratorie. Pentru a nu aglomera textul cu date tehnice, nu vom prezenta rezultatele aici, dar acestea sunt disponibile, la cerere, de la autorii raportului.

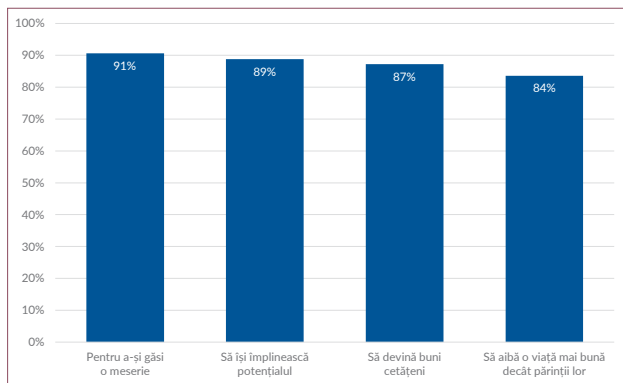

FIGURA 24. Percepții privind rolul educației (% foarte important)
 NOTĂ: Procente calculate din răspunsurile valide

cea mai mare importanță printre cei care au terminat liceul în perioada comunistă. Din această perspectivă, putem propune ca ipoteză că importanța acordată meditațiilor este o „rămășiță” a modului în care sistemul de educație funcționa în regimul comunist, cu o ofertă limitată de locuri la universitate și cu multiple etape de promovare de la un ciclu de învățământ la altul (treapta întâi, treapta a doua, bacalaureat, examen de admitere la facultate). Cei care au trecut prin sistemul de educație mai recent au alte experiențe și au mai multe oportunități de a-și construi cariera educațională (facultăți din afara țării sau de la universități private), astfel încât pentru această categorie meditațiile nu mai au importanța pe care au avut-o pentru părinții sau bunicii lor. Desigur, aceasta nu este singura explicație posibilă și doar prin studii suplimentare pe această

temă am putea înțelege mai bine care este utilitatea percepută a meditațiilor în România. Realitatea rămâne, însă, că jumătate dintre respondenți consideră că meditațiile au un rol important.

Ultimul set de întrebări dedicate educației se referă la rolul pe care respondenții cred că ar trebui să îl aibă ea în pregătirea copiilor pentru viitor (Figura 24). Și în cazul acestui set de întrebări se poate observa un consens cu privire la rolul pe care ar trebui să îl aibă educația: ar trebui ca aceasta să îi pregătească pe elevi să își găsească o meserie (91% dintre respondenți consideră că acest lucru este foarte important) și să îi ajute să își îndeplinească potențialul (89%). În același timp, școala ar trebui să îi pregătească și să devină buni cetățeni (87%) și să îi ajute să aibă o viață mai bună decât părinții lor (84%).

Vedem, așadar, că educația este înțeleasă, în proporții foarte apropiate, și ca furnizor pentru piața muncii, și ca instrument de ascensiune socială, și ca instrument de formare a unor buni cetățeni.

PERCEPȚII PRIVIND SISTEMUL DE SĂNĂTATE

Transformările din ultimele trei decenii ale sistemului de sănătate din România pot fi descrise în termeni similari cu evoluțiile din sistemul educațional: modificările au combinat interesul pentru eficientizarea serviciilor de sănătate oferite populației cu tendința de retragere a statului din anumite zone ale sănătății și mutarea aproape completă a actului

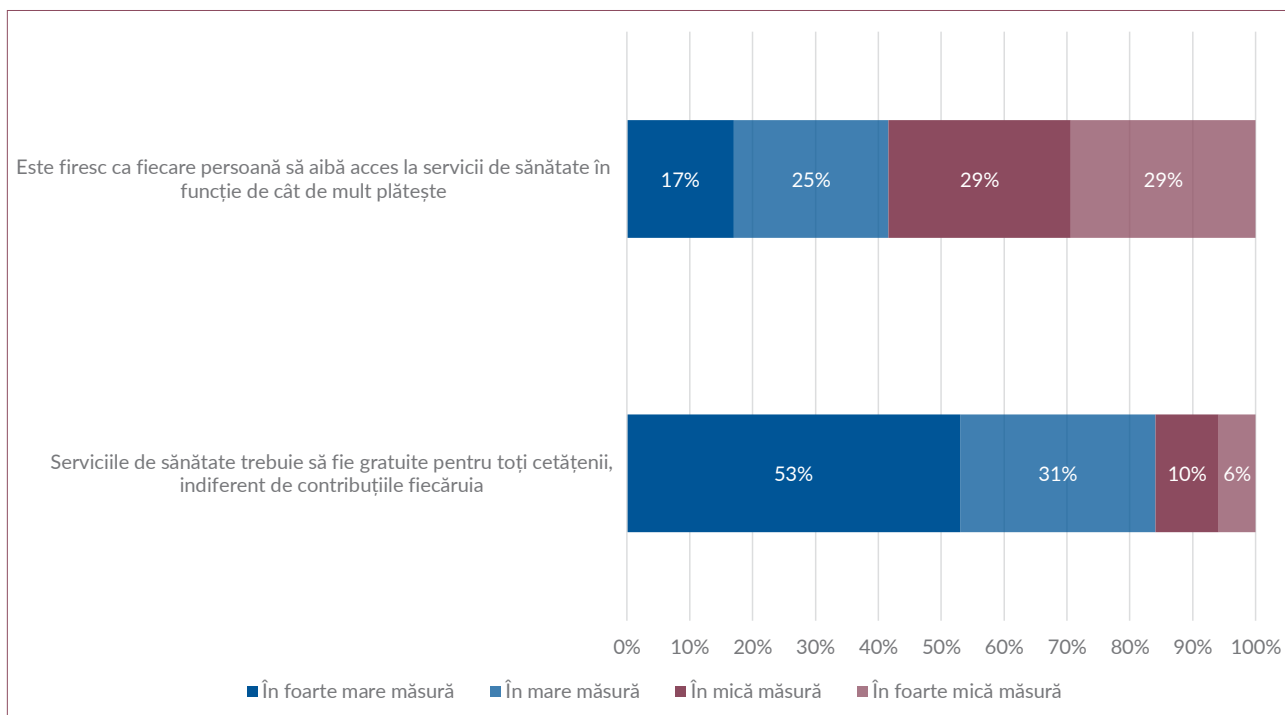

FIGURA 25. Opinii privind accesul la serviciile de sănătate (%)
 NOTĂ: Procente calculate din răspunsurile valide

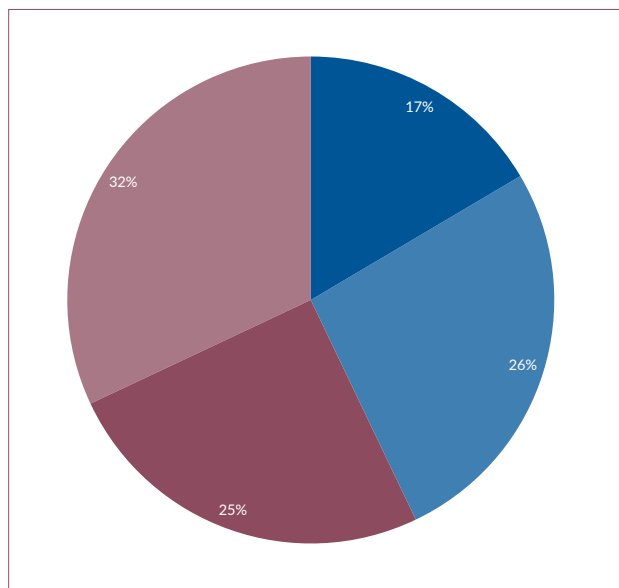
de sănătate din aceste zone din sfera publică în sfera privată. Aceste schimbări au afectat în principal policlinicile, cabinetele medicale de specialitate, medicii de familie, serviciile de stomatologie sau serviciile auxiliare, precum farmaciile sau laboratoarele de analize medicale.

Toate aceste modificări ale sistemului de sănătate au afectat în mod direct accesul cetățenilor la serviciile de sănătate. Pentru a vedea modul în care aceste schimbări au fost percepute în societate, cercetarea prezentată aici a inclus și un pachet de întrebări privind opiniile față de sistemul de sănătate, întrebări pe care le discutăm în restul acestui capitol. Primul pachet de întrebări pune în oglindă două principii de funcționare a sistemului de sănătate: accesul gratuit la serviciile de sănătate, indiferent de contribuții, versus accesul la serviciile de sănătate în funcție de contribuții. Răspunsurile oferite acestor întrebări sunt prezentate în figura 25.

Accesul diferențiat la serviciile de sănătate, în funcție de contribuțiile plătite de fiecare, are atât susținători (42% dintre respondenți), cât și oponenți, aceștia reprezentând majoritatea - 58%. Această distribuție se menține și atunci când sunt luate în calcul diverse caracteristici ale respondenților. Opinia că accesul la serviciile de sănătate ar trebui să fie gratuit, indiferent de contribuție, se bucură de un sprijin mai mare în rândul populației: 84% dintre respondenți sunt de acord în mare sau foarte mare măsură cu acest principiu și doar 16% îl contestă.

Merită menționat și că sprijinul pentru principiul accesului gratuit la serviciile de sănătate este ceva mai redus în rândul respondenților cu studii superioare și în rândul celor care estimează că veniturile pe care le au le ajung pentru un trai confortabil (figura 26). Dar chiar și luând în calcul această asocieră semnificativă cu nivelul de educație și cu evaluarea subiectivă a veniturilor, aproximativ trei sferturi dintre cei din categoriile menționate susțin ideea accesului gratuit.

Respondenții au fost rugați să indice și dacă ar fi dispuși să plătească mai mult pentru asigurările de sănătate pentru a beneficia de servicii de sănătate mai bune (figura 27). Doar 43% dintre respondenți sugerează

■ cu siguranță da; ■ probabil da; ■ probabil nu; ■ cu siguranță nu

FIGURA 27. Disponibilitatea de a plăti contribuții mai mari pentru servicii mai bune (%)
Notă: Procente calculate din răspunsurile valide

că ar plăti contribuții mai mari dacă acest lucru s-ar reflecta în servicii medicale mai bune: 17% spun că ar plăti cu siguranță mai mult, în timp ce 26% spun că probabil că ar plăti. Însă majoritatea respondenților, 57%, sunt mai degrabă rezistenți în fața ideii de a plăti contribuții mai mari pentru servicii mai bune.

Disponibilitatea de a plăti niște eventuale contribuții sporite (figura 28) este mai mare la respondenții mai degrabă tineri (51% dintre cei mai tineri de 35 de ani sunt de acord cu o astfel de soluție), cu studii superioare (54%), cu venituri care le oferă un trai confortabil (63%) și din mediul urban (46%). Cei care au acces la mai multe resurse sunt, deloc surprinzător, mai dispuși să plătească suplimentar pentru servicii de sănătate mai bune.

Ultimele două seturi de întrebări vizează modul în care cetățenii evaluează performanța sistemului de sănătate din România, precum și identificarea principalei probleme a sistemului de sănătate. În analiza gradului

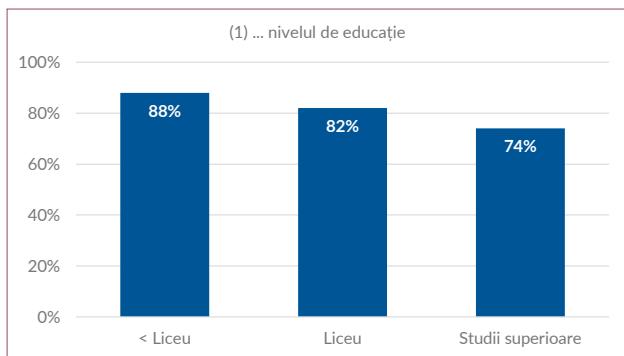
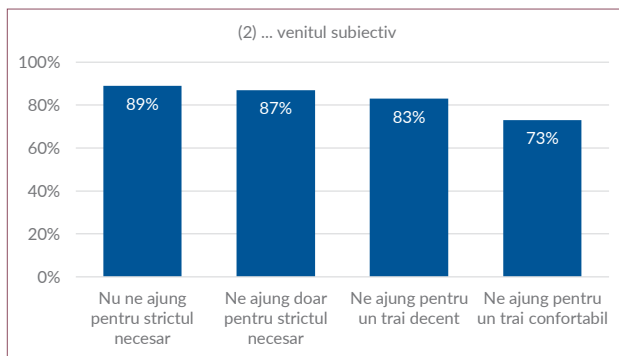

FIGURA 26. Procentul respondenților care consideră în măsură mare sau foarte mare că accesul la serviciile de sănătate ar trebui să fie gratuit, în funcție de...

Notă: Toate asocierile sunt semnificative (testul chi pătrat este semnificativ, $p < 0,05$)

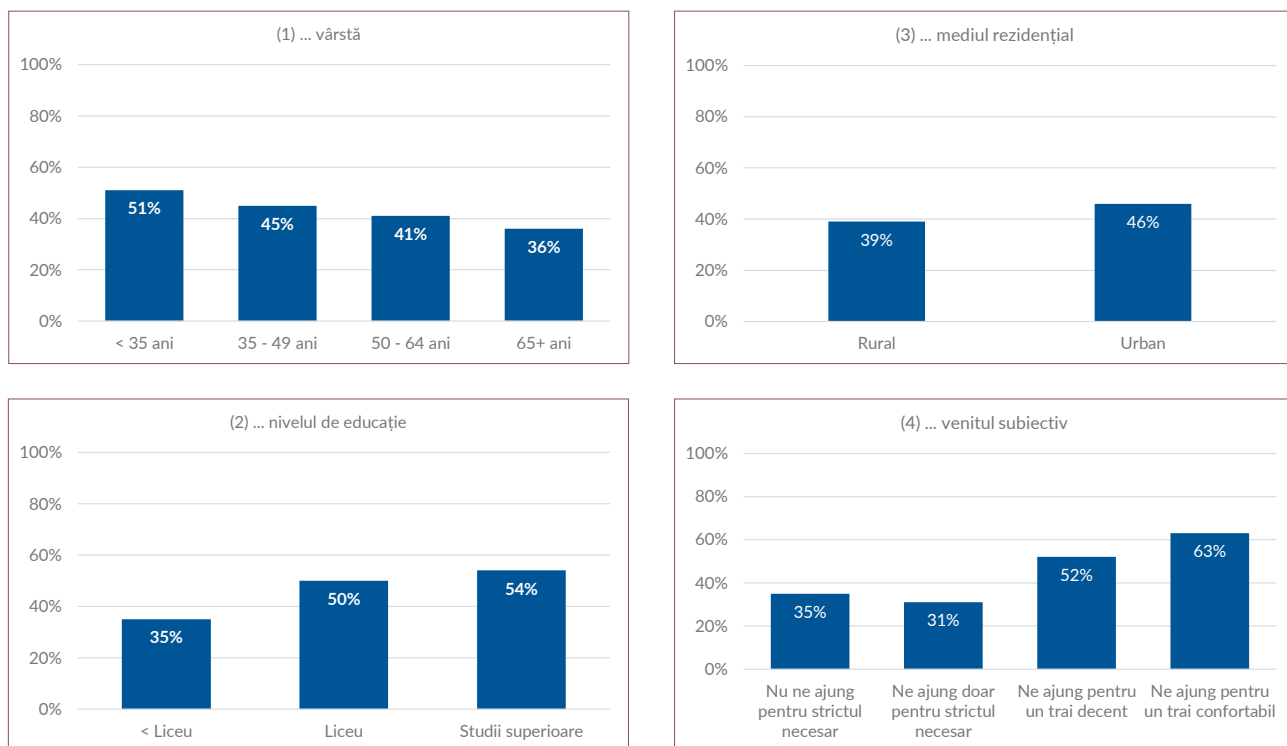

FIGURA 28. Procentul respondenților dispuși să plătească o contribuție mai mare pentru servicii mai bune, în funcție de...

NOTĂ: Toate asocierile sunt semnificative (testul chi pătrat este semnificativ, $p < 0,05$)

de satisfacție față de funcționarea sistemului de sănătate din România am ales să prezentăm rezultatele separat pentru cei care au accesat serviciile de sănătate

în ultimul an și pentru cei care nu le-au accesat, pornind de la ipoteza că percepțiile se schimbă în urma contactului direct cu sistemul de sănătate (figura 29).

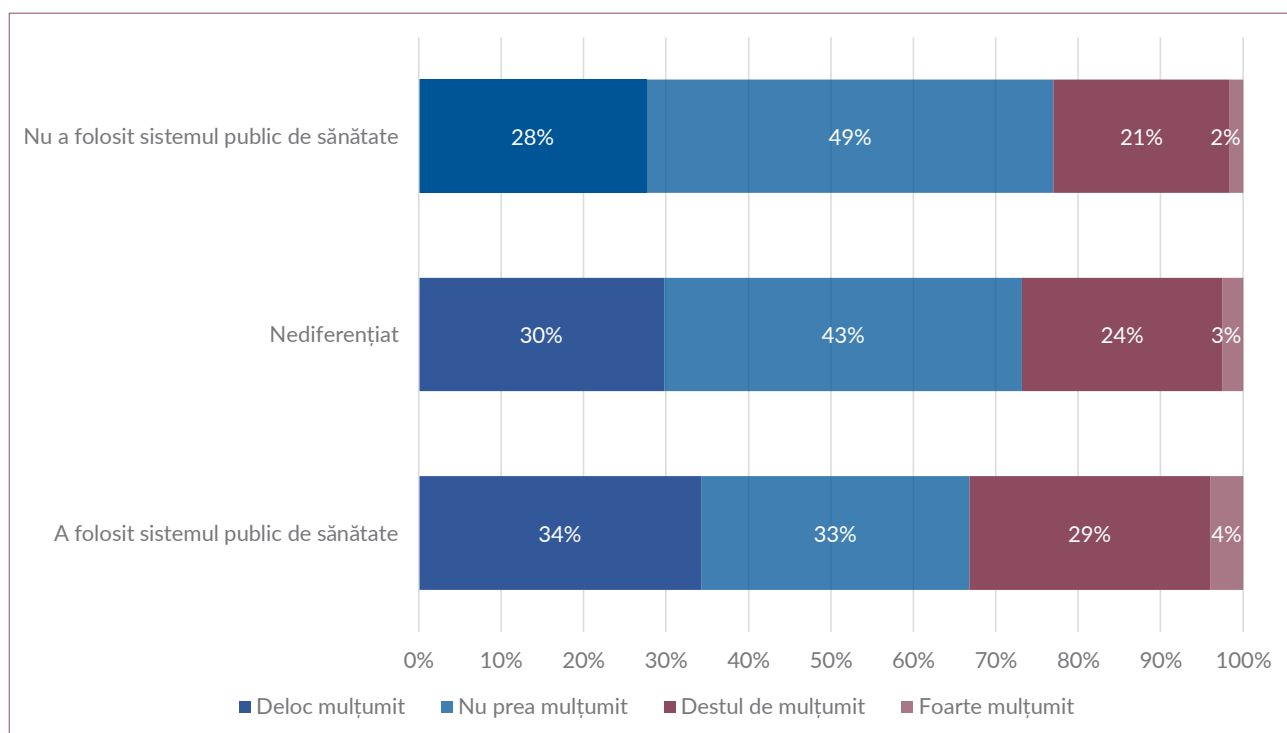

FIGURA 29. Gradul de satisfacție față de funcționarea sistemului de sănătate din România în funcție de folosirea sa în ultimul an (%)

NOTĂ: Procente calculate din răspunsurile valide

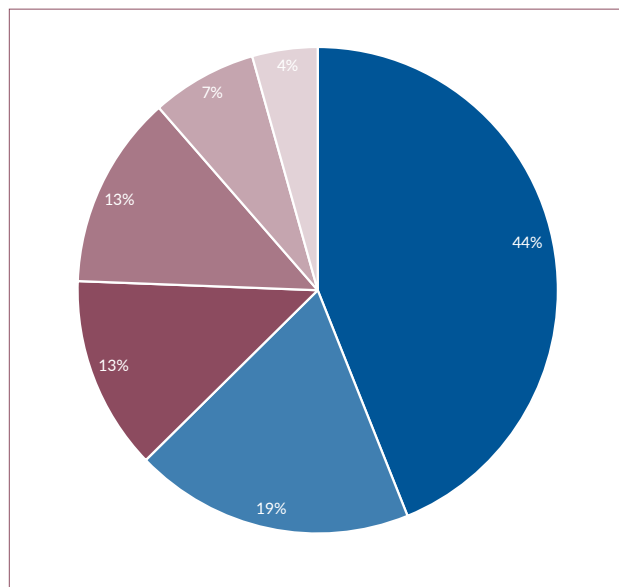
EDUCAȚIA ȘI SĂNĂTATEA: CE PUTEM CERE DE LA DOUĂ SISTEME AFLATE ÎN SUBDEZVOLTARE CRONICĂ?

Datele relevă două aspecte importante. În primul rând, indiferent de momentul ultimei experiențe cu sistemul de sănătate, majoritatea românilor sunt mai degrabă nemulțumiți de modul în care acesta funcționează. Trebuie observată, însă, și diferența dintre cei care au avut nevoie relativ recent (în ultimul an) de servicii de sănătate și cei a căror percepție este formată mai degrabă indirect, prin intermediul rudelor, prietenilor și al jurnaliștilor. Cei care au interacționat direct în ultimul an cu sistemul de sănătate tind să fie critici într-o proporție mai redusă. Este adevărat că 67% dintre ei sunt nemulțumiți, dar procentul corespunzător printre cei care nu au interacționat cu sistemul de sănătate este de 77%. În mod similar, dacă doar 23% dintre cei care nu au accesat serviciile de sănătate sunt mulțumiți de funcționarea acestui sistem, procentul corespunzător este cu aproape 50% mai mare în rândul celor care au avut nevoie de servicii de sănătate, urcând până la 33% din acest grup.

Aceste date sugerează că românii evaluează negativ sistemul de sănătate a priori, chiar și în absența oricăror experiențe directe recente cu acesta. Putem spune, din această perspectivă, că sistemul de sănătate din România are, pe lângă multele sale probleme pe care le vom discuta imediat, și o problemă de imagine.

Prin ultima întrebare din setul de întrebări privind sistemul de sănătate am rugat respondenții să indice care cred ei că este principala problemă cu care se confruntă sistemul de sănătate din România (Figura 30). Datele sugerează că românii le este destul de clar că sistemul de sănătate din România nu funcționează în parametri normali din cauza corupției. În condițiile în care, pe de-o parte, tema corupției/ anticorupției a fost una dintre principalele teme de pe agenda publică de mai mult de zece ani și, pe de altă parte, scandalurile și suspiciunile cu privire la achizițiile din sectorul sănătății, la promovările din sistemul de sănătate și din învățământul superior medical, la condiționarea actului medical de șpagă sunt des întâlnite, este dificil de stabilit în ce măsură corupția este, într-adevăr, responsabilă pentru disfuncționalitățile din sistemul de sănătate din România. Într-o oarecare măsură este mai puțin relevant răspunsul la această întrebare – ce contează este că românii percep sistemul de sănătate ca fiind un sistem corupt, ceea ce influențează nu doar modul în care se raportează la sistemul de sănătate în sine, ci, mai general, modul în care se raportează la întregul sistem politic.

Dincolo de corupție, identificată ca principală problemă de 44% dintre respondenți, finanțarea insuficientă a sistemului de sănătate este indicată ca problemă de aproape 20% dintre respondenți. Pe locul al treilea, la egalitate, cu 13%, se află influența politicului și lipsa personalului de specialitate. Slaba pregătire a personalului de specialitate este considerată ca principală problemă a sistemului de sănătate de mai puțin de 10% din respondenți. Aceste rezultate prezintă doar o imagine schematică,

■ corupția; ■ finanțarea insuficientă; ■ influența politicului; ■ lipsa personalului; ■ slaba pregătire; ■ altă problemă

FIGURA 30. Identificarea principalei probleme a sistemului de sănătate din România (%)
NOTĂ: Procente calculate din răspunsurile valide

ce ar trebui să fie analizată suplimentar. Merită, de asemenea, menționat și faptul că datele au fost culese în perioada pandemiei, după mai bine de un an de experiențe inedite pentru întreaga populație. În acest context, este posibil ca percepțiile privind sistemul de sănătate, mai ales în ceea ce privește evaluarea lui, să fi fost diferite dacă datele ar fi fost culese într-o perioadă „normală” din punct de vedere medical.

PRINCIPALELE REZULTATE

- ▶ Sistemul educațional din România este perceput ca favorizând copiii care provin din familii înstărite, fiind mai puțin interesat de încurajarea celor mai buni și talentați dintre elevi sau de sprijinirea suficientă a copiilor cu probleme de învățare.
- ▶ Succesul școlar este perceput de români ca fiind determinat de trei categorii de factori: efortul depus de elevi și profesori, resursele financiare ale familiei (inclusiv meditațiile) și disponibilitatea resurselor-suport (dotările școlii, interesul părinților).
- ▶ Pare să existe consens cu privire la rolul educației, care ar trebui să îi pregătească pe elevi în principal să își găsească o meserie și să își împlinească potențialul, dar și să devină buni cetățeni.
- ▶ În ceea ce privește modalitatea de acces la serviciile de sănătate, o mare parte din români (84%) preferă ca serviciile de sănătate să fie gratuite pentru toți cetățenii, indiferent de contribuțiile pe care le plătesc pentru sănătate, dar există și un procent semnificativ (peste 40%) care consideră că accesul unei persoane

la serviciile de sănătate trebuie să depindă de cât de mult plătește aceasta.

› Majoritatea, însă, ar prefera să nu plătească mai mult pentru servicii de sănătate mai bune. Cei mai deschiși către această idee sunt tinerii sub 35 de ani, din mediul urban, cu studii superioare și cu un venit care le asigură un trai confortabil. Românii au, în general, o percepție negativă cu privire la funcționarea sistemului de sănătate. Este important de remarcat că proporția celor nemulțumiți de funcționarea sistemului este mai redusă printre cei care au avut nevoie de servicii de sănătate în ultimul an, ceea ce sugerează că percepția negativă este bazată, într-o oarecare măsură, și pe preconcepții, nu doar pe experiențe directe privind accesul la sănătate.

› Aproape jumătate dintre români (44%) consideră corupția ca fiind principala problemă a sistemului de sănătate, pe al doilea loc situându-se insuficienta finanțare primită din partea statului (19% dintre respondenți).

CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI

Datele sondajului care stă la baza acestui studiu ne-au permis să identificăm atitudinile respondenților față de o serie de politici care ar avea impact asupra dezvoltării sociale și economice, cu accent asupra reducerii inegalității și a creșterii echității. În plus, analizele au condus la identificarea unor determinanți ai acestor atitudini.

Rezultatele și concluziile principale sunt următoarele:

- ▶ Există un segment mare din cadrul societății românești care se percepe pe sine ca fiind de dreapta, însă autoplasarea ideologică nu prezice aproape deloc preferințele pentru politicile de tip progresist sau conservator.
- ▶ În ansamblu, există o susținere consistentă pentru un spectru larg de politici care pot genera mai multă egalitate socială. Astfel, marea majoritate a respondenților ar fi de acord cu mărirea a cel puțin unui tip de impozit dintre cele evaluate. În același timp, există o susținere ridicată pentru scutirea de impozitare pentru cei care câștigă salariul minim pe economie, precum și pentru impozitarea progresivă a veniturilor. În general, datele indică nivele ridicate de susținere economică pentru grupurile vulnerabile, inclusiv prin politici de locuire favorabile celor care nu își pot permite locuințe decente.
- ▶ Susținerea pentru politici sociale este structurată în funcție de clasa socială a respondenților. Rezistența cea mai mare față de statul social se regăsește în rândul persoanelor cu venituri ridicate și studii superioare, însă chiar și în rândul lor susținerea pentru politici sociale comprehensive este substanțială.
- ▶ Datele indică o susținere consistentă față de o serie de valori ce țin de economia de piață, precum competitivitatea ca modalitate de a-i stimula pe

oameni să fie inovatori. Acest lucru se reflectă și în termenii meritocratici în care respondenții cu venituri peste medie înțeleg sărăcia ca pe un rezultat al absenței muncii și a efortului personal.

- ▶ Cei mai mulți respondenți își doresc nu doar un stat mai activ pe partea socială, ci și un stat responsabil și cu mai puține probleme de corupție.
- ▶ În ansamblu, preferințele pentru politici sociale sunt slab sau deloc corelate între ele, fapt care sugerează că adesea răspunsurile subiecților nu au la bază convingeri și cunoștințe clare, ca urmare a dezbaterilor sărace și a pozițiilor lipsite de nuanțe din spațiul public. Există însă și câteva situații în care atitudinile respondenților sunt mai puțin influențate de discursul mediatic dominant. Astfel, majoritatea subiecților consideră că înainte de 1989 oamenii duceau un trai mai bun din punct de vedere socio-economic. Majoritatea consideră și că drepturile civile și libertatea de mișcare erau limitate în perioada comunistă.
- ▶ O mare parte dintre respondenți sunt de acord cu susținerea de către stat a organizării angajaților în sindicate, chiar dacă percepțiile asupra liderilor de sindicat sunt preponderent negative.

Luată împreună, toate aceste rezultate conduc la un fapt aparent paradoxal: deși la nivelul societății românești există o susținere consistentă pentru o bună parte dintre politicile de tip progresist, acțiunile oamenilor politici nu reflectă aceste preferințe. Cauzele acestei distorsiuni sistematice sunt complexe și depășesc scopurile acestui studiu. Este însă clar că nerezolvarea deficitului de reprezentare politică contribuie la menținerea societății într-un model de dezvoltare economică vulnerabil și nesustenabil și că amplifică riscurile unei derive nedemocratice.

O parte importantă a aspectelor incluse în acest studiu sunt estimate pentru prima dată în contextul României la un nivel ridicat de detaliu, fapt care ne așteptăm să contribuie la amplificarea dezbaterilor necesare pentru adoptarea unui model de dezvoltare incluziv, rezilient și sustenabil. În același timp, absența unor date comparabile culese la momente diferite limitează posibilitatea de a evalua alternative de politici publice.

Chiar și așa, rezultatele studiului susțin în mod convingător următoarele **recomandări**:

- ▶ Este necesară amplificarea dezbaterilor și a informării publice despre cauzele resurselor bugetare limitate ale României, precum și despre modalitățile de reducere a precarității fiscale. Aceste dezbateri ar trebui să includă teme precum (1) impozitarea progresivă a veniturilor, (2) impozitarea progresivă și la un nivel mai ridicat a averilor, (3) eliminarea unor scutiri de impozite și creșterea unor

tipuri de impozite care sunt în prezent la un nivel extrem de scăzut (de exemplu, cele care vizează veniturile din dividende sau moștenirile).

› Sunt necesare politici publice integrate prin care să se asigure un nivel de trai și condiții de locuire decente pentru diverse categorii de populație – angajați, beneficiari de prestații sociale, persoane care nu își pot permite o locuință. Nevoia unor politici pro-sociale și pro-angajat e susținută atât de datele statistice referitoare la excluderea socială, la salarizare și locuire în România, cât și de percepțiile populației privind rolul statului în aceste domenii.

› Sprijinul masiv pentru o finanțare crescută a bunurilor publice, precum educația și sănătatea, face necesară o dezbatere la nivel politic și societal despre prioritățile alocărilor bugetare ale României. Politicile publice trebuie să aibă în vedere atât performanța slabă și finanțarea redusă ale sistemului de sănătate și sistemului de educație, cât și așteptările populației, care converg în direcția unui consens privind nevoia de creștere a cheltuielilor guvernamentale pentru aceste două sectoare.

› Profesorii din învățământul preuniversitar ar trebui încurajați să trateze toți elevii în același mod, indiferent de situația materială a familiilor din care provin, și să-și adapteze diferențiat atenția acordată elevilor, în funcție de necesitățile acestora, nu de alți factori externi relației profesor-elev. O astfel de modificare necesită o intervenție complexă, care ar trebui să includă, printre altele: programe de creștere a conștientizării acestor probleme atât în rândul cadrelor didactice, cât și în rândul elevilor și al părinților elevilor, programe de training suplimentar pentru interacțiunea cu elevii cu probleme de învățare, redimensionarea numărului de elevi dintr-o clasă, pentru a permite profesorilor să aibă suficient timp pentru a interacționa cu elevii, creșterea nivelului de salarizare pentru educatori/ învățători/ profesori, astfel încât aceștia să se poată dedica exclusiv profesiei.

› Ar fi utilă dezvoltarea unor programe destinate părinților, prin care aceștia să fie ajutați să devină mai interesați de parcursul educațional al copiilor lor. Efortul elevilor și interesul părinților sunt considerate printre cei mai importanți factori pentru succesul școlar, ceea ce înseamnă că orice implicare suplimentară a părinților poate avea consecințe benefice asupra performanței copiilor la școală.

› Politicile publice în sistemul de sănătate trebuie să includă mecanisme de reducere a corupției (sau a percepției cetățenilor asupra corupției). Doar după ce cetățenii vor fi convinși că nu corupția este principala problemă a sistemului se va putea discuta cu folos despre politici publice care să rezolve celelalte probleme identificate de respondenți (finanțarea insuficientă, influența politicului, lipsa personalului sau insuficienta pregătire a acestuia).

› Percepțiile privind justiția socială și rolul statului reflectă o susținere majoritară pentru o mai mare intervenție a statului în viața economică și socială și pentru mai multă solidaritate socială. Aceste date sugerează că este necesară o regândire a politicilor fiscale, economice și sociale din ultimele decenii. Cu toate acestea, încrederea scăzută în instituțiile democrației reprezentative, cuplată cu percepția conform căreia statul ar trebui să își reducă per ansamblu cheltuielile constituie o vulnerabilitate și chiar un obstacol pentru orice efort care își propune un rol mai activ al statului în asigurarea bunăstării cetățenilor. Demersul de reconfigurare a unei societăți mai juste trebuie însoțit de un efort de reformare și democratizare a instituțiilor statului, care să crească încrederea cetățeanului în acestea.

BIBLIOGRAFIE

- Adăscăliței, D., & Guga, Ș.** (2017). „Negotiating Agency and Structure: Trade Union Organizing Strategies in a Hostile Environment.” *Economic and Industrial Democracy* 38 (3), 473-494.
- Ban, C.** (2014). *Dependență și dezvoltare: Economia politică a capitalismului românesc*. Cluj-Napoca: Tact.
- Ban, C., & Rusu, A.** (2019). „Pauperitatea fiscală a României: Ce o explică și ce se (mai) poate face.” *Friedrich-Ebert-Stiftung România* (<http://library.fes.de/pdf-files/bueros/bukarest/15915.pdf>).
- Barrios, S., Ivaškaitė-Tamošiūnė, V., Maftai, A., Narazani, E., & Varga, J.** (2020). „Progressive Tax Reforms in Flat Tax Countries.” *Eastern European Economics* 58 (2), 83-107.
- Bădescu, Gabriel** (2021). „Contextual determinants of Covid-19 vaccination in Romania”. 1-6. available at <https://www.democracycenter.ro/english/publications/analysis-and-opinions/contextual-determinants-covid-19-vaccination-romania>
- Bădescu, G., Sandu, D., Angi, D., & Greab, C.** (2019). „Youth Study. Romania 2018/2019.” *Friedrich-Ebert-Stiftung România* (https://www.researchgate.net/publication/332275427_YOUTH_STUDY_ROMANIA_20182019).
- Bădescu, G., & Sum, P.** (2005). „The Importance of Left-Right Orientations in the New Democracies.” *International Conference on “Elections and Democratic Governance”* (<http://www.ipsas.sinica.edu.tw/image/ipsas/1/76.pdf>).
- Cambir, A., & Toma, C.** (2021). „Balanța forței de muncă.” *Institutul Național de Statistică* (https://insse.ro/cms/sites/default/files/field/publicatii/balanta_fortei_de_munca_la_1_ianuarie_2021_0.pdf).
- Cassar, L., & Klein, A.** (2017). „A Matter of Perspective: How Experience Shapes Preferences for Redistribution.” Munich: CESifo (CESifo Working Paper 6302).
- Caughey, D., O’Grady, T., & Warshaw, C.** (2019). „Policy Ideology in European Mass Publics, 1981-2016.” *American Political Science Review* 113 (3), 674-693.
- Choi, G.** (2019). „Revisiting the Redistribution Hypothesis with Perceived Inequality and Redistributive Preferences.” *European Journal of Political Economy* 58, 220-244.
- Comșa, M.** (2020). „Ideologia electoratului român: între absență și (in)consistență.” In B. Voicu, H. Rusu & C. Tufiș (eds.). *Atlasul valorilor sociale: România la 100 de ani*. Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană.
- Florea, I., Gagyi, A., & Jacobsson, K.** (2018). „A Field of Contention: Evidence from Housing Struggles in Bucharest and Budapest.” *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations* 29 (4), 712-724.
- Garrett, G.** (2004). „Globalization’s Missing Middle.” *Foreign Affairs* 83 (6), 84-96.
- Gilens, M., & Page, B.** (2014). „Testing Theories of American Politics: Elites, Interest Groups, and Average Citizens.” *Perspectives on Politics* 12 (3), 564-581.
- Gill, I., & Kharas, H.** (2015). *The Middle-Income Trap Turns Ten*. Washington, DC: The World Bank (World Bank Policy Research Working Paper 7403).
- Gimpelson, V., & Treisman, D.** (2018). „Misperceiving Inequality.” *Economics and Politics* 30 (1), 27-54.
- Györffy, D.** (2022). „The Middle-Income Trap in Central and Eastern Europe in the 2010s: Institutions and Divergent Growth Models.” *Comparative European Politics* 20, 90-113.
- Kiatpongsan, S., & Norton, M. I.** (2014). „How Much (More) Should CEOs Make? A Universal Desire for More Equal Pay.” *Perspectives on Psychological Science* 9 (6), 587-593.
- Mihuț, G., & Bădescu, G.** (2022). „Învățământul post-secundar în România.” *Fundamentarea deciziilor în învățământul superior* 1.
- Ministerul Sănătății** (2010). *Strategia națională de raționalizare a spitalelor*. București: f.e.
- Murgescu, B.** (2010). *România și Europa: Acumularea decalajelor economice, 1500-2010*. Iași: Polirom.
- OECD** (2019). *Romania - Country note - PISA 2018 Results*. Paris: OECD Publishing.

OECD/UNICEF (2021). *Education in Eastern Europe and Central Asia. Findings from PISA*. Paris: OECD Publishing.

Paetzel, F., Lorenz, J., & Tepe, M. (2018). „Transparency Diminishes Framing-Effects in Voting on Redistribution: Some Experimental Evidence.” *European Journal of Political Economy* 55, 169-184.

Piketty, T. (2014). *Capital in the 21st Century*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

Popescu, L., Ivan, V., & Raț, C. (2016). „The Romanian Welfare State at Times of Crisis.” In K. Schubert, P. de Villota & J. Kuhlmann (eds.). *Challenges to European Welfare Systems*, New York: Springer, 615-645.

Raț, C., & Szikra, D. (2018). „Family Policies and Social Inequalities in Central and Eastern Europe: A Comparative Analysis of Hungary, Poland and Romania between 2005 and 2015.” In *Handbook of Family Policy*. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing.

Saez, E. (2017). „Income and Wealth Inequality: Evidence and Policy Implications.” *Contemporary Economic Policy* 35 (1), 7-25.

Saez, E., & Zucman, G. (2019). „Progressive Wealth Taxation.” *Brookings Papers on Economic Activity*, 437-511.

Trif, A. (2013). „Romania: Collective Bargaining Institutions under Attack.” *Transfer: European Review of Labour and Research* 19 (2), 227-237.

Țoc, S., & Buligescu, B. (2020). „Impactul politicii de acordare a ajutorului social pentru asigurarea venitului minim garantat asupra reducerii sărăciei în România.” *Sociologie românească* 18 (1), 63-88.

Voinea, L. (2018). *Un veac de sinceritate: Recuperarea memoriei pierdute a economiei românești, 1918-2018*, București: Publica.

Wienk, M. N. A., Buttrick, N. R., & Oishi, S. (2022). „The Social Psychology of Economic Inequality, Redistribution, and Subjective Well-Being.” *European Review of Social Psychology* 33 (1), 45-80.

Zamfir, G., Vincze, E., Popovici, V., Florea, I., Lancione, M., & McElroy, E. (2020). „Housing Struggles in Romania and in Central Eastern Europe (CEE)”, *Radical Housing Journal* 2 (1), 149-162 (https://radicalhousingjournal.org/wp-content/uploads/2020/05/RHJ_Issue-2.1_09_Conversation_Romania_149-162.pdf).

AUTORI

GABRIEL BĂDESCU este profesor universitar de științe politice și director al Centrului de Studiu al Democrației de la Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj. Studiile sale recente includ teme de politici educaționale, democratizare și societate civilă. A urmat specializări în statistică socială la University of Michigan, Ann Arbor, a fost bursier Fulbright la University of Maryland, College Park, și bursier UNESCO Global Education Monitoring Report. Între 2009 și 2010 a coordonat Agenția pentru Strategii Guvernamentale. Este membru al Consiliului Național al Cercetării Științifice.

SORIN GOG este lector universitar în cadrul Universității Babeș-Bolyai, unde predă cursuri de teorii sociologice contemporane, sociologia religiei și subiectivități capitaliste. A desfășurat mai multe stagii de cercetare la Universitatea Fribourg (Elveția), Institutul Max Planck pentru Antropologie Socială (Germania), IWM (Austria), Colegiul Noua Europă (România) și Colegiul pentru Studii Avansate din Helsinki (Finlanda). Este membru al Institutului pentru Solidaritate Socială.

CLAUDIU TUFİȘ este conferențiar la Facultatea de Științe Politice a Universității din București, doctor în științe politice (Penn State University, 2007). Principalele sale domenii de interes includ cultura politică, participarea politică, studiile electorale, metodologia cercetării. Publică frecvent în jurnale de specialitate (*Identities, Higher Education, Problems of Post-Communism, European Political Science Review, Political Analysis*) și la edituri din țară și din străinătate (Routledge, Brill, Springer, Polirom, Institutul European).

IMPRESSUM

Friedrich-Ebert-Stiftung România | Str. Emanoil Porumbaru | nr. 21 | apartament 3 | Sector 1 | București | România

Responsabil:

Juliane Schulte | Friedrich-Ebert-Stiftung Romania
Tel.: +40 21 211 09 82 | Fax: +40 21 210 71 91
<https://romania.fes.de/>

Pentru comenzi / Contact:
office.romania@fes.de

Fără un acord scris explicit din partea Fundației Friedrich Ebert (FES), utilizarea comercială a publicațiilor și produselor media apărute sub egida FES este interzisă.